

Sociografisch Buurtprofiel Stevenshof

Auteurs

Ineke van der Zande

Voorzitter Raad van Bestuur Libertas Leiden

Rob Manders

Beleidsadviseur Blaauwberg

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. De Stevenshof als 'één-generatie-wijk'	4
2. De slang die een ei eet: de lange consequentie van een korte ontwikkeltijd	5
3. De wijk demografisch in beeld: meer ouderen, minder kinderen	7
4. De wijk sociaaltypologisch in beeld: samenhang en zelfredzaamheid	9
5. Nu nog: kinderen en jongeren.....	11
6. Straks: ouderen	12
7. De lange weg naar een normale stadswijk.....	16
8. Discussieparagraaf	17
Bijlage: cijfers Stevenshof.....	23

Voorwoord

Halverwege 2013 heeft Libertas Leiden het initiatief genomen om een instrument te ontwikkelen waarmee op wijkniveau een goed onderbouwd en breed gedragen beeld geschetst wordt van wat leeft in de Leidse wijken: het sociografisch buurtprofiel. In november 2013 hebben Radius, Kwadraad, REOS, GGZ Rivierduinen, GGD Hollands Midden, Politie Hollands Midden en Ons Doel zich tijdens een bestuurlijke bijeenkomst enthousiast uitgesproken over en geëngageerd aan gezamenlijke ontwikkeling van deze profielen. Inmiddels zijn er meer partners aangehaakt en zijn er buurtprofielen beschikbaar voor de wijken Leiden Zuid, het Morsdistrict en de Slaaghwijk. Het buurtprofiel voor de Stevenshof is mede mogelijk gemaakt door een financiële en inhoudelijke bijdrage van RijnCoepel: een samenwerkingsorganisatie van eerstelijns professionals die staan voor ketenzorg. Zij hebben een samenwerkingsverband in de Stevenshof waar o.a. het Gezondheidscentrum deel van uit maakt.

Met het buurtprofiel willen we naar boven halen wat er daadwerkelijk speelt in de Leidse wijken en wat de opgaven zijn per wijk: het schetsen van een goed onderbouwd en breedgedragen beeld. Dat doen we door te beginnen met de empirie, de verzameling van feiten en cijfers die over de wijk beschikbaar zijn. Dit is de basis van het sociografische buurtprofiel. We koppelen daarbij verantwoordingsinformatie, cijfers en feiten, aan straatinformatie om een compleet beeld te krijgen van de wijk. Voorafgaande aan het opstellen van dit profiel zijn er gesprekken gevoerd met een groot aantal professionals van verschillende organisaties, die werkzaam zijn in de Stevenshof. Aan de hand van al deze informatie is vervolgens een analyse gemaakt van de problematiek en opgaven voor de wijk. Dit alles is verwerkt in een narratieve, verhalende vorm zodat het geheel goed leesbaar is voor allen die geïnteresseerd zijn in de wijk. De cijfermatige verantwoording vindt u als bijlage bij dit profiel.

Dit profiel is besproken tijdens een algemene bijeenkomst voor professionals werkzaam in de Stevenshof en de georganiseerde wijkbewoners op 9 december 2014. De resultaten van deze bijeenkomst zijn verwerkt in hoofdstuk 8, de discussieparagraaf.

Mede mogelijk gemaakt door:

1. De Stevenshof als 'één-generatie-wijk'

De Stevenshof is, op Roomburg na, de laatste grote Leidse uitbreidingswijk. De Stevenshof is tussen 1983 en 1994 gebouwd op grondgebied dat in 1966 van de gemeenten Voorschoten en Wassenaar aan Leiden werd overgedragen. De wijk ligt ver van de binnenstad, maar is er door een grappig historisch detail wel mee verbonden: de polder was ooit eigendom van het Sint Stevenshofje in de Haarlemmerstraat, de opbrengsten van de economische activiteiten werden gebruikt voor onderhoud van dit hofje. De naam van het hofje is overgegaan op de polder. De Stevenshof telt nu 11.500 inwoners.

De wijk is gebouwd voor een compleet 'cohort': een demografisch samenhangende groep mensen. In dit geval is dat de late babyboomgeneratie en hun direct opvolgers, globaal de groep geboren tussen 1954 en 1960. En binnen dat cohort weer een subgroep, namelijk de mensen met wat lage tot middelbare inkomens die afkomstig waren uit stadsvernieuwingswijken en hun verhuizing naar de Stevenshof wilden gebruiken voor een positieverbetering. Dat laatste was zeker mogelijk, door het grote aantal relatief goedkope koopwoningen. Deze bewoningsgeschiedenis is een verklaring voor zowel de kracht als de zwakte van de wijk. De kracht is dat het een vrij homogene wijk is van mensen die elkaar begrijpen en een bijna dorps karakter hebben gecreëerd, met een flinke sociale samenhang. De zwakte van de wijk is dat veel problematiek die met een leeftijd samenhangt, in de Stevenshof in geconcentreerde vorm terugkomt. Ooit was er een tekort aan speelvoorzieningen, toen werd het krap op de scholen, weer later verscheen de hangjeugd, enzovoort. Tussendoor komt een echtscheidingsgolf, de golf van de tweede auto per huishouden (waar het aantal parkeerplaatsen in de wijk niet op berekend is) en andere piekproblemen. Het beleid loopt doorgaans net achter de demografische ontwikkeling aan. De Stevenshof is demografisch de meest stabiele wijk van Leiden: de verhuismobiliteit is laag, de mensen blijven er voor Leidse begrippen zeer lang wonen. We hebben in de serie buurtprofielen het begrip 'rekenkundige vervangingssnelheid' gehanteerd, het aantal jaren dat een wijkbevolking nodig heeft om strikt rekenkundig geheel van samenstelling te wisselen. Het is slechts een getal, maar toch: per jaar verlaat 5% van de Stevenshofbewoners de wijk en wordt vervangen door nieuwkomers. In dat tempo duurt het twintig jaar voordat de hele bevolking 'rekenkundig' is vervangen. Dat is veruit de laagste vervangingssnelheid van de stad (in Leiden-Zuid, bijvoorbeeld, is het 12% per jaar, vervangingssnelheid 12 jaar). Die stabiliteit is – nogmaals – zowel een kracht als een zwakte. Je kunt er op wachten dat de problematiek van de vergrijzing deze wijk – ooit de jongste van de stad – in zijn greep krijgt. De centrale vraag in dit buurtprofiel is hoe daar op te reageren. Het is in zekere zin een uniek probleem: kort na 1960 was het afgelopen met die grote geboortecohorten die gelijktijdig eenzelfde levensfase ingaan. De jongste nieuwbouwwijk van Leiden – Roomburg – is veel kleiner en is naar leeftijd en inkomensklasse veel gevarieerder opgebouwd. Daar is minder fasegebonden problematiek, maar ook minder samenhang.

Iets meer in detail, is in de Stevenshof het volgende gebeurd:

- De Stevenshof is de laatste grote Leidse uitbreidingswijk. Het veel kleinere Roomburg volgde nog en er zijn in de jaren negentig pogingen geweest om ook Poelgeest (Oegstgeest) als Leidse wijk te ontwikkelen, maar het was bij de bouw van de Stevenshof al duidelijk dat Leiden voor de toekomstige woningbehoefte afhankelijk zou zijn van de burens. De keuze is toen gemaakt om de wijk te bestemmen voor jonge gezinnen en voor stellen die een gezin wilden beginnen. Dat was een groep die de stad dreigde te ontvluchten.
- De wijk kreeg zijn demografische voeding uit voormalige Leidse 'volksbuurten': de Kooi, het Morsdistrict, de Slaaghwijk en Zuidwest. Veel bewoners hadden een middelbare beroepsopleiding gevolgd en stonden aan het begin van hun loopbaan. De inkomens waren over het algemeen bescheiden, maximaal modaal. Om deze jongeren toch de mogelijkheid te geven om te kopen werden in de Stevenshof veel premiewoningen gebouwd (met financiële steun van de overheid). Dat was voor veel mensen een gouden kans: de Stevenshof werd een gewilde vestigingsplek.

Door de populariteit werden de huizen per loting toegewezen. Toch kenden veel nieuwe bewoners hun burens al uit de wijken waar ze daarvoor woonden. Andere burens leerden zij kennen op de basisschool of het kinderdagverblijf. De Stevenshof groeide in enkele jaren uit tot een relatief hechte gemeenschap van gelijkgestemden. Dat sterke gemeenschapsgevoel was er overigens vooral op straat- en buurniveau. De delen van de wijk zijn in verschillende fasen gebouwd te midden van kale stukken polderlandschap. Veel van de bewoners kennen daardoor slechts hun eigen buurt erg goed, in de rest van de wijk komen zij veel minder.

- Na oplevering van de meeste huizen stagneerde het aantal nieuwe bewoners. De wijk was volgebouwd en vrijwel niemand wilde verhuizen. Waarom zou je ook? De Stevenshof was jong, bruisend, gezellig, groen en bovendien betaalbaar. De afgelopen decennia is de Stevenshof een ideale gezinswijk geweest. Niet alleen door de aanwezige voorzieningen maar juist doordat zoveel bewoners in dezelfde levensfase verkeerden. Dat maakte contact gemakkelijk en zorgde voor voldoende buurtvriendjes. Als er toch verhuisd werd, dan was dat het gevolg van een verlies aan inkomen of een echtscheiding. De Stevenshof was een echte bestemmingswijk geworden.

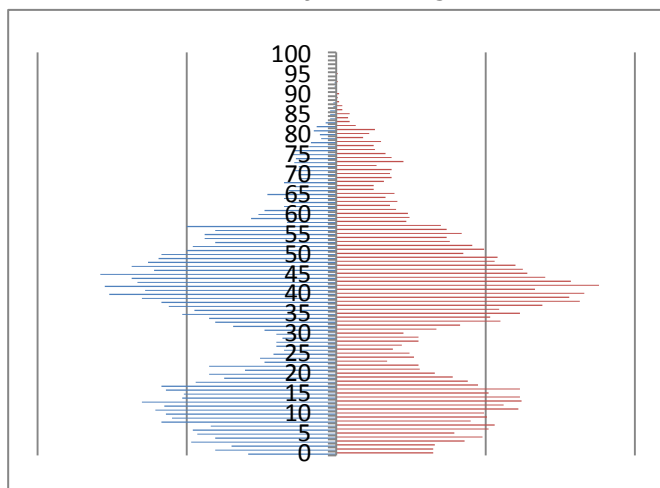
Het feit dat de in- en uitgaande pendel van bewoners relatief laag is betekent echter niet dat de wijk de afgelopen jaren heeft stilgestaan in haar ontwikkeling. In tegendeel, we zullen zien dat de ontwikkelingen in de Stevenshof elkaar snel opvolgen juist door de stabiliteit van de buurtbevolking. We kunnen dit omschrijven met de metafoer van 'de slang die een ei eet'.

2. De slang die een ei eet: de lange consequentie van een korte ontwikkeltijd

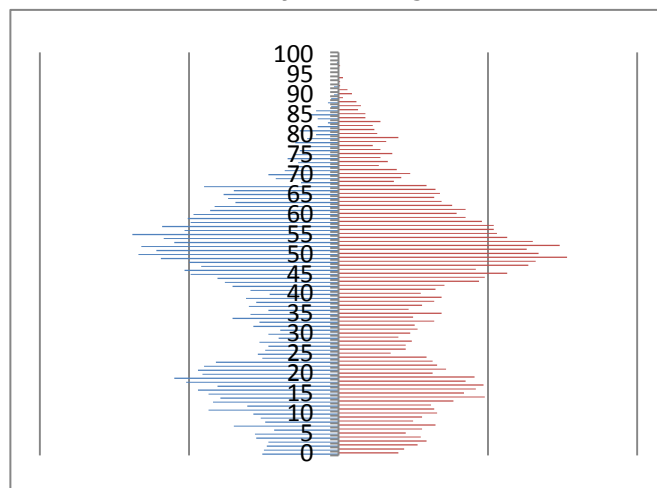
De effecten van grote demografische ontwikkelingen zoals de naoorlogse geboortegolf in Nederland zijn over een lange tijdsperiode merkbaar. We kunnen dat illustreren met de metafoer van 'de slang die een ei eet'. Het ei verplaatst zich steeds verder in het lichaam van de slang waarbij het van de buitenkant goed zichtbaar blijft. De omvang van het ei neemt pas na verloop van tijd langzaam af, naarmate het verder in het lichaam van de slang vordert. We kunnen dat vervolgens plaatsen in termen van demografie waarbij de leeftijdsverdeling van 0 tot 100 (of meer) de slang is en de babyboomgeneratie van Nederland het ei. De enorme jaargangen 1947 en 1948 en verder bepalen 85 jaar lang de druk op het voorzieningenniveau in Nederland. De jaargangen worden langzaam kleiner, maar bereiken pas na de introductie van de pil in 1964 een normaal niveau. We kunnen nogal gechargeerd zeggen dat 85 jaar na 1963 – dus in het jaar 2048 – de babyboomer ophoudt zijn stempel op dit land te drukken. 24 jaar na de 1947 en 1948 komt er weer een nieuwe golf, de kinderen van de babyboomers. Maar dat effect is sterk verdund. Wanneer er niets raars gebeurt, gaat Nederland in de tweede helft van deze eeuw een 'normale' verhouding tussen de generaties bereiken. Het effect van het ei en de slang is niet overal merkbaar. Het is vooral merkbaar in gebieden die in korte tijd zijn bevolkt zijn geraakt door min of meer samenhangende groepen. Dat hoeven niet per se buitenwijken te zijn, het geldt bijvoorbeeld in wat subtielere vorm ook voor de Amsterdamse binnenstad. De in Amsterdam geboren middenklasse is in de jaren zestig en zeventig die binnenstad ontvlucht. Hun plekken zijn ingenomen door geïmporteerde babyboomers. Die beginnen nu op leeftijd te raken en bepalen dat de binnenstad een van de meest vergrijsde gebieden van Amsterdam is. Maar het geldt zeker voor de Stevenshof. Het 'ei van de babyboomgeneratie' is bij de pensioenleeftijd aangekomen.

We zien die ontwikkeling goed terug in de grafieken.

Leeftijdverdeling 2004

Leeftijdverdeling 2014

We herkennen de 'honkvastheid' van de Stevenshof bewoner terug in deze grafieken. Door de ooghaars bekeken zien we vrijwel de gehele buurtbevolking tien jaar ouder worden. Het gebruik van leeftijdsgebonden voorzieningen schuift tien jaar op in de bevolkingspiramide. Zo is er de afgelopen jaren door bewoners en professionals veel energie gestoken in het organiseren van activiteiten en het realiseren van voorzieningen voor jongeren. Bij de aanleg van de Stevenshof was nog geen rekening gehouden met deze groep, er waren voldoende wipkippen en speeltuintjes voor de kleinsten maar een prettige hangplek voor jongeren waar ze geen overlast konden veroorzaken was er niet. Dat was in het begin niet zozeer een probleem aangezien er veel meer jonge kinderen in de wijk woonden dan jongeren. Logischerwijs begon daar eind jaren '90 verandering in te komen met het ouder worden van deze kinderen. Na jarenlange inspanningen zijn de voorzieningen en activiteiten voor jongeren eindelijk 'op orde' volgens buurtprofessionals. Het toekomstige jongerencentrum op de plek van het huidige schaatsclubgebouwtje moet de kroon worden op deze inspanningen. Maar dat er geen 'jongerenprobleem' meer is, heeft zeker zo veel te maken met het uitdunnen van deze doelgroep.

Het meebewegen met de veranderende demografische structuur in de Stevenshof is een belangrijke opgave gebleken. Door de honkvastheid van de Stevenshof bewoner zit daar een zeker voorspellend vermogen in. Toen duidelijk werd dat de bevolking honkvast was, was het 'jongerenprobleem' voorspelbaar geworden. We kunnen op dezelfde manier naar de volwassen bevolking kijken. De jong volwassenen van de jaren '80 zijn inmiddels de 45 tot 65 jarigen van nu. De opgave voor de professionals en organisaties in de wijk blijft om mee te bewegen met de demografie van de wijk.

Als we het meebewegen met de demografie als uitgangspunt nemen voor de opgaven voor de Stevenshof de komende jaren komen we tot twee hoofdlijnen die in dit buurtprofiel verder zullen worden uitgewerkt:

1. Voorbereiding op collectieve vergrijzing van de wijk. Je weet het nooit helemaal zeker, er kan altijd iets gebeuren wat een paar duizend mensen die al decennia naar tevredenheid in een wijk wonen, toch in beweging brengt. Maar zoals het er uit ziet, zal de Stevenshof zich moeten voorbereiden op de vergrijzing.
2. Transformatie van de Stevenshof naar 'reguliere' Leidse wijk. Het ei in het slangelijf raakt langzaam verteerd. Je kunt de vertering versnellen door te zorgen dat de Stevenshof een reguliere Leidse wijk wordt, die weliswaar nog geruime tijd tamelijk grijs zal zijn, maar waar toch een mooi gemixte stedelijke bevolking zijn weg vindt.

Voor de goede orde: in het nationale debat worden de begrippen 'vergrijzing' en 'krimp' vaak in een adem genoemd. Daarmee wordt uitgedrukt dat, na het verdwijnen van het ei van de babyboomers,

geen nieuwe cohorten of groepen bewoners in beeld komen. Dat is in sommige streken zeker het geval. Na de vergrijzing volgt de krimp. Met de krimp komt de leegstand. En wanneer na verloop van tijd de onvermijdelijkheid van de krimp geaccepteerd wordt, volgt een gecontroleerde sloop. Het idee bestaat dat dit alleen aan 'de randen van het land' speelt: Oost-Drenthe, Oost-Groningen, Zuid-Limburg. Maar veel dichterbij is het ook aan de orde. Zo is op dit moment niet goed zichtbaar of er na de vergrijzing nog een toekomst is voor een deel van Alphen. Alphen lijkt een 'one generation town': een stad die groot is geworden om gedurende een generatie mensen een huis, werk en een sociale omgeving te bieden, en daarna uitgediend heeft, althans in zijn maximale omvang.

We gaan er van uit dat de Stevenshof een heel ander perspectief heeft. Volgens alle nu beschikbare prognoses blijft de druk op de woningmarkt en de andere stedelijke functies in Leiden nog tot in lengte van jaren in stand. Er zijn in Nederland heel veel steden die graag jonge mensen aantrekken en daardoor willen groeien. Er zijn een stuk minder steden die daadwerkelijk jongeren aantrekken en daardoor ook groeien. En er zijn eigenlijk maar twee steden die nog veel meer jongeren aan zouden kunnen trekken dan ze nu al doen, als ze maar genoeg huizen hadden: Amsterdam en Leiden. De stedelijke dynamiek rondom de Stevenshof is zo groot, dat het de moeite loont om na te denken over een nieuwe toekomst van de wijk.

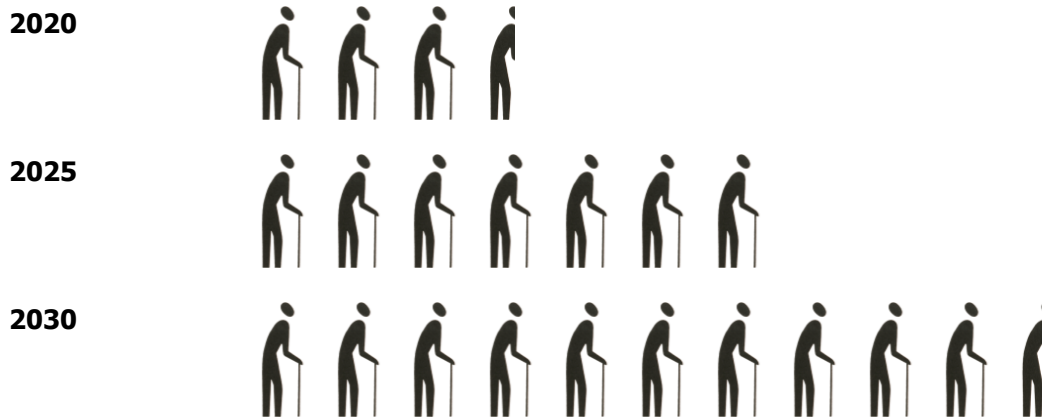
In de wat verdere toekomst staat de Stevenshof dus voor twee grote uitdagingen, de vergrijzing en de transitie naar een dynamische stadswijk. Voordat we daar iets over opmerken, kijken we in dit buurtprofiel eerst nauwkeuriger naar de samenstelling en de typering van de wijk.

3. De wijk demografisch in beeld: meer ouderen, minder kinderen

We hebben gezien dat een groot deel van de pioniers in de Stevenshof is blijven wonen en dat veel bewoners de pensioensgerechtigde leeftijd beginnen te benaderen. Er zijn geen redenen om aan te nemen dat een substantieel deel van hen de komende tien tot twintig jaar gaat verhuizen, tenzij verplicht door toenemende lichamelijke en geestelijke beperkingen. Ouderen verhuizen niet graag. Deze conclusie is al in vele onderzoeksrapporten getrokken die ingaan op collectieve vergrijzing in steden, dorpen en wijken. Hoe ouder mensen worden, des te meer raken zij gehecht aan hun huidige woonomgeving. Experimenten zoals de bouw van een nieuwe seniorenwijk in IJburg (Amsterdam), van alle gemakken voorzien voor ouderen, zijn in eerste instantie dan ook niet succesvol. De ouderen blijven liever in hun groene, rustige wijk wonen dan hun geluk elders te beproeven, zeker als het groen nog aangeplant moet worden en de bomen nog boompjes zijn. Hetzelfde patroon is zichtbaar in Leiden, volgens een rapportage uit 2011 is slechts 16% van de 65 tot 74 jarigen bereid om te verhuizen, onder 75+'ers is dit zelfs maar 9%.

De Stevenshof kijkt dus tegen een collectief vergrijzingsprobleem aan. Binnen 10 jaar zullen ruim 2.000 buurtbewoners de pensioensgerechtigde leeftijd bereiken, en binnen 15 jaar zelfs 3.000. Dat betekent dat het aantal gepensioneerden op termijn meer dan driemaal zo groot wordt dan nu het geval is. Schematisch ziet dat er als volgt uit, waarbij 1 figuur gelijk staat aan circa 200 nieuwe gepensioneerden.¹

¹ Op basis van huidige leeftijdsverdeling, prognose is exclusief verhuizingen en rekening houdend met het huidige gemiddelde sterftcijfer.

Op termijn zal niet Zuidwest maar de Stevenshof de meest vergrijsde wijk van Leiden zijn. Daar is niets mis mee. Het is in zekere zin een bevestiging van de populariteit van de Stevenshof als rustige woonwijk, ook nadat de kinderen het huis uit zijn getrokken blijven bewoners het liefst in de wijk wonen. Tegelijkertijd moeten we erkennen dat de Stevenshof de komende jaren bij ongewijzigd beleid enorm zal veranderen.

Belangrijkste gevolg van deze ontwikkeling is de ingrijpende verandering in de sociale structuur van de Stevenshof. In de nabije toekomst zal de Stevenshof haar karakter als 'gezinswijk' steeds meer verliezen. Uit de gemeentelijke statistieken kan duidelijk worden opgemaakt dat het aantal inwoners in gezinsverband gestaag afneemt in de Stevenshof, de afgelopen 8 jaar met ruim 18%. Het aantal paren zonder kinderen en alleenstaanden neemt juist toe. Kortom: steeds meer ouders zien hun kinderen de deur uit gaan en blijven met zijn tweeën of alleen over in een ruime gezinswoning. Hoewel zij niet zoveel ruimte nodig hebben kiezen ze er niet vaak voor om 'iets kleiner' op te zoeken. Logisch, de meesten wonen relatief goedkoop en voelen zich prima op hun plek in de wijk. Enkele plekken daargelaten, vooral aan de zuidelijke rand van de Stevenshof, stromen er weinig nieuwe gezinnen de wijk binnen. Dit betekent dat er steeds minder kinderen in de Stevenshof opgroeien. Dat is in sommige opzichten nu al zichtbaar. Waar de Stevenshof in 2006 nog de kinderrijkste wijk van Leiden was is het op dit punt inmiddels voorbijgestreefd door de Merenwijk en het Roodenburgerdistrict. En met dit tempo zullen ook andere wijken, zoals Leiden Noord en Leiden Zuid, de Stevenshof 'inhalen'.

	0 – 3 jaar	4 – 11 jaar
Stevenshof		
Merenwijk		
Roodenburgerdistrict		

Eén pictogram staat gelijk aan 1% van de buurtbevolking.

Dit vraagt om een flinke herijking van het huidige voorzieningenaanbod, dat over het algemeen nog gericht is op gezinnen, kinderen en jongeren. Zo mogen we op basis van demografische gegevens verwachten dat het aantal schoolgaande kinderen de komende jaren zal afnemen, dat zal directe effecten hebben op het nog ruime aanbod aan basisscholen in de wijk. Datzelfde geldt voor de vele andere voorzieningen die op deze doelgroepen zijn gericht.

Multifunctioneel gebruik gebouwen

De wijk Dierdonk in Helmond kent een woonhistorie die vergelijkbaar is met de Stevenshof. Een grote groep 'eerste bewoners' bestaande uit jonge gezinnen met tweeverdieners streek gelijktijdig neer in de wijk. Dierdonk werd pas vanaf 1993 aangelegd wat betekent dat de ruimtelijke planners al rekening hebben kunnen houden met de ervaringen die elders zijn opgedaan. Een goed voorbeeld daarvan zijn de 'schoolwoningen' die er staan: een schoolgebouw dat in de toekomst kan worden omgevormd tot woningen. Daarmee werd al vooruitgelopen op de verwachte afname van het aantal schoolgaande kinderen in Dierdonk.

In oudere wijken waar nog geen rekening gehouden was met demografische ontwikkelingen worden gebouwen herbestemd en getransformeerd. Bijvoorbeeld een oud schoolgebouw in Amersfoort dat is omgebouwd tot een nieuw onderkomen voor zorgbehoevende bewoners, een kleinschalige dependance met zorg op maat. Het hoeft niet altijd om complexe herstructureringen te gaan. In Leidschendam-Voorburg is een voormalig kinderdagverblijf al jaren in gebruik als buurthuis voor ouderen. De betreffende wijk heeft zich inmiddels weer dermate verjongd dat een mogelijk 'her-her' bestemming aan de orde zou kunnen zijn.

Waar de afgelopen jaren de inspanningen in de Stevenshof voornamelijk gericht waren op het realiseren van voorzieningen en activiteiten voor jongeren zal de nadruk in de toekomst steeds meer verschuiven naar oudere leeftijdsgroepen. Het zal kortom steeds minder over 'de wipkip' en de jongerenhangplek gaan en steeds meer over participatie van- en zorgverlening aan ouderen. We komen zo terug op deze doelgroepen. We vervolgen dit buurtprofiel eerst met een kwalitatieve invulling van het demografische beeld.

4. De wijk sociaaltypologisch in beeld: samenhang en zelfredzaamheid

De bijlage bij dit buurtprofiel bevat veel cijfermateriaal over de Stevenshof. Aan dit materiaal ontleen we de volgende inzichten:

- De bevolking van de Stevenshof bedraagt op dit moment 11.500 mensen, dat zijn er aanzienlijk minder dan de 13.000 van het jaar 2000. Het aantal mensen per woning neemt af. Dat lijkt logisch: volwassen geworden kinderen verlaten het ouderlijk huis. Maar de dichtheid in Leiden als geheel neemt juist toe. De stad groeit met ongeveer 1000 personen per jaar, die groei wordt maar voor een deel opgevangen door toevoeging van nieuwe woonruimte aan de voorraad. Het langzaam teruglopende bevolkingsaantal van de Stevenshof heeft wel enkele voordelen: de druk op de ruimte, bijvoorbeeld de parkeerdruk, was wel erg groot. Maar het nadeel is ook evident: het draagvlak voor voorzieningen neemt af. Een goed voorbeeld is het winkelcentrum. Dat staat er op dit moment niet goed bij. Nu staat de detailhandel door de combinatie van internethandel en recessie sowieso onder druk. Het valt in Leiden nog mee, maar in bijvoorbeeld Amsterdam beginnen wijkwinkelstraten hun functie al te verliezen. Met een krimpende markt zijn de vooruitzichten voor een revitalisering van het winkelcentrum in de Stevenshof beperkt.
- Het aantal Stevenshoffers dat in een gezin met kinderen woont, is tussen 2006 en 2014 gedaald van 7.800 naar 6.300, een daling van 18.5%. Het aantal bewoners dat als stel zonder kinderen

woont, is gestegen van 1.930 naar 2.270. Ook het aantal alleenstaanden stijgt snel. De jongvolwassenen verlaten de wijk. Het aandeel van de 25-34 jarigen is nergens in Leiden zo laag als in de Stevenschhof: 9%. In het nabije Morsdistrict is het twee keer zoveel. Nu zijn die twee groepen – de jongvolwassenen en de groep van 25 tot 34 jaar – voor een groot deel verantwoordelijk voor het leven op straat. Ze gaan uit, zijn actief, zoeken elkaar op, zijn gevoelig voor trends. Het zijn de smaakmakers van een stedelijke omgeving. Steden concurreren onderling fel om deze groepen. Zonder het karakter van groene woonwijk op losse schroeven te zetten, zou toch nagedacht kunnen worden over de vraag hoe de Stevenschhof zijn aandeel in deze smaakmakers kan behouden. Studentenhuisvesting zou een optie zijn.

- 55% van de huizen in de Stevenschhof is een koopwoning, dat is veel meer dan het stedelijk gemiddelde van 44%. Alleen de Dobbewijk-Noord heeft minder koopwoningen (38%) en telt vooral veel sociale huur (44% van de huizen). De prijsklassen in de wijk liggen dicht bij elkaar. Er zijn geen villa's of andere uitschieters. De Stevenschhof is, gezien vanuit de woning voorraad, een homogene wijk. Naar inkomenskenmerken gezien, is de wijk zelfs nog homogener. Het gemiddelde huishoudinkomen varieert van €23.300 in Dobbewijk-Noord tot €25.800 in Dobbewijk-Zuid. Dat zijn op de schaal van een wijk met 11.500 inwoners, bescheiden verschillen. De wijk beweegt zich vrijwel op het Leidse gemiddelde van €24.700. Kanttekening is wel dat het om het huishoudinkomens gaat. Het gemiddelde wordt gedrukt door het grote aantal eenpersoonshuishoudens in Leiden. Daarvan heeft de Stevenschhof er juist wat minder (al neemt het aantal wel toe). Vooral voor de commerciële voorzieningen is dit inkomensbeeld niet erg uitdagend. De koopkracht is aan de lage kant en nodigt niet uit om speciaalzaken te starten. Opnieuw: niet een heel goed teken voor de kansen op revitalisering van het winkelcentrum.
- Ongeveer een derde deel van de beroepsbevolking van de Stevenschhof heeft een opleiding op hbo of wo-niveau. Dat zit flink beneden het Leidse gemiddelde (dat is omstreeks 55%). Maar we kunnen de Stevenschhof zeker geen lager geschoolde wijk noemen: een derde deel hoogopgeleid, dat is nog steeds conform het landelijk gemiddelde. Er komt nog iets bij: de sterke stijging van het opleidingsniveau van de beroepsbevolking dateert van de laatste twintig jaar. De jaren, met andere woorden, dat de Stevenschhof al 'af' was. De stijging is vooral in de 'passantenwijken' terecht gekomen en is wat aan de bestemmingswijk Stevenschhof voorbij gegaan. De Stevenschhof is op dit moment minder een wijk voor sociale mobiliteit dan andere Leidse wijken.
- Er is aan de staat van de beroepsbevolking in de Stevenschhof een positieve 'twist' te geven. In het algemeen is er een statistische samenhang: hoe hoger opgeleid, hoe minder werkloosheid, hoe minder kans op bijstand of arbeidsongeschiktheid, hoe minder beslag op zorgvoorzieningen. Zo gezien zou verwacht worden dat de Stevenschhof naar Leidse begrippen maar matig scoort op onder andere bijstand, werkloosheid en zorggebruik. Dat is niet het geval. De Stevenschhof scoort over het algemeen op of onder het Leidse gemiddelde. De oorzaak ligt voor de hand: wat de Stevenschhof 'verliest' aan opleidingsniveau, haalt wijk weer terug via de sociale samenhang en de homogeniteit. We zien iets dergelijks in bijvoorbeeld Hoofddorp: een op zich vrij laaggeschoolde gemeenschap, waar het eigenlijk gewoon goed gaat, omdat iedereen er met gelijkgerichte verwachtingen rondloopt en het onderlinge begrip groot is. De Stevenschhof en Hoofddorp gedijen allebei nog op het sentiment van de pioniers: de eerste bewoners, die er met elkaar iets van moesten maken.
- Niet alleen het gebruik van arbeids- en inkomensregelingen is in de Stevenschhof relatief laag. Ook het gebruik van sociaal maatschappelijke voorzieningen is niet erg hoog. Vergeleken met Leiden Noord, Leiden Zuid of het Morsdistrict wordt er minder gebruik gemaakt van maatschappelijk werk en is het aantal langdurige ggz cliënten beperkt. Er is vrijwel zeker een relatie met de cohesie in de buurt en het oplossen van problemen in eigen kring.

De kwaliteit van de Stevenschhof als stabiele middenklassenwijk is veel waard, maar is op den duur niet genoeg om de wijk overeind te houden. Want aan het gezamenlijke pionierschap gaat een keer een

einde komen. Voor de Stevenshof geldt in afgeleide vorm wat voor Hoofddorp nog meer geldt: om te zorgen dat het over twintig jaar nog steeds een bloeiende gemeenschap is, moet er nu worden ingezet op stedelijkheid, op multifunctionaliteit en op meer reliëf in de voorzieningen en in de bewoning. We komen daar in de laatste paragraaf van dit buurtprofiel op terug.

Op deze plek maken we nog een laatste observatie over de typologie van de wijk. Er zijn in het land meer 'Stevenshoffen', stabiele middenklassenwijken die ooit voor één generatie zijn ontworpen. Dat de Stevenshof een andere toekomst tegemoet gaat dan de zusterwijken elders in het land, ligt vooral aan de ligging in een blijvend dynamisch en groeiend stuk van het land. Uit de 'andere Stevenshoffen' weten we dat er twee heel verschillende signalementen zijn die vanuit de bewoningsgeschiedenis toch weer samenhangen

- Het zijn betrekkelijk witte wijken. Toe ze gebouwd werden, waren migranten nog niet echt bezig met huizen kopen. En de migranten hadden nog geen toegang tot de 'dorpse netwerken' die in de pioniersperiode zo'n stempel drukten op de wijk. De homogeniteit van de bevolking heeft, met alle voordelen, ook een risico, namelijk een zekere naar binnen gekeerdheid. Het kan 'wij en zij' worden in zo'n wijk. De witte homogeniteit kan zich vertalen in het op afstand houden van migranten. Het stemgedrag is daar een maatstaf voor. De paradox doet zich voor dat de antimigratiestem vaak wordt uitgebracht in gebieden waar nauwelijks migranten zijn. Dat is in de Stevenshof ook het geval.
- In vele 'Stevenshoffen' is sprake van een sluipende alcoholafhankelijkheid. Sluipend, want er is geen overlast en alcoholgebruik is niet verbonden met feesten of andere manifestaties. Het vindt plaats achter de deuren van de huizen, maar het kan wel degelijk gevolgen hebben voor het welbevinden van de bevolking.

Tot zover de sociaaltypologische beschrijving van de Stevenshof. We kijken nu kort naar de doelgroep jongeren.

5. Nu nog: kinderen en jongeren

We hebben al geconstateerd dat de algemene ervaring van professionals is dat de overlast door jongeren de afgelopen jaren flink is afgenomen. Dat komt enerzijds door een effectieve gezamenlijke aanpak van jongerenwerkers, politie en gemeente op dit punt en de realisatie van voldoende voorzieningen. Daarnaast heeft het te maken met een absolute daling van het aantal jongeren in de afgelopen jaren, het is in letterlijke zin wat rustiger geworden in de Stevenshof. Een opvallend gegeven daarbij is dat het relatieve aandeel van kinderen met laagopgeleide ouders afneemt. Een teken dat tevens het profiel van de jonge gezinnen in de wijk aan het verschuiven is. Het kan erop duiden dat nieuwe jonge gezinnen zich voornamelijk in de koopwoningen aan de zuidkant van de Stevenshof vestigen. Aan de hand van enkele peilingen kunnen we daarnaast iets zeggen over de algehele gezondheid van de jeugd en risicofactoren die in de Stevenshof een rol spelen.

Een eerste blik op de cijfers bevestigt de ervaring dat het overlastgevend gedrag van jongeren een steeds beperkter probleem is in de Stevenshof. Jongeren vertonen minder vaak ongewenst sociaal gedrag, er zijn minder vernielingen en jongeren komen minder in aanraking met de politie. Ten opzichte van enkele andere Leidse wijken zijn de jongeren in de Stevenshof relatief 'braaf'. Op twee punten wijkt het echter af: het gebruik van genotmiddelen is hoger en de omgang met seksualiteit 'losser'. Hoewel er de afgelopen jaren vorderingen zijn gemaakt is het aantal jongeren dat alcohol of tabak gebruikt nog substantieel hoger dan in de rest van Leiden. In groepsverband lijkt het gebruik van genotmiddelen meer geaccepteerd te zijn dan elders in de stad. Het kan iets te maken hebben met de 'oudere generatie' jongeren, waar alcohol- en tabakgebruik nog meer gewoengoed was, die als slecht voorbeeld dienen voor de huidige jongeren. Daarnaast blijkt er een verhoogde risicofactor te

zijn in de Stevenshof dat ouders dit gedrag goedkeuren, of in ieder geval tolereren. Het beleid is succesvol maar er is nog ruimte voor verdere verbetering. Deze bevindingen pleiten voor een blijvende inzet op voorlichting over de gevaren van tabak en alcohol (op jonge leeftijd). Op het punt van seksualiteit blijkt dat jongeren in de Stevenshof minder bezwaar hebben tegen onveilig vrijen dan leeftijdsgenoten elders in de stad. Het is goed om te beseffen dat het gaat om een opinie, het is onwaarschijnlijk om te verwachten dat 1/3 van de jongeren daadwerkelijk onveilig vrijt. De individuele consequenties bij daadwerkelijk handelen kunnen echter groot zijn, en het feit dat er relatief makkelijk over wordt gedacht is een waarschuwend signaal aan ouders en professionals. Enkele andere conclusies die uit de jeugd- en jongerenpeilingen kunnen worden getrokken zijn:

- Jongeren in de Stevenshof sporten meer dan elders in Leiden en zijn vaker lid van een sportvereniging.
- Het aantal kinderen met onder- of overgewicht lijkt de afgelopen jaren te zijn gedaald hoewel de grote verschillen ook kunnen duiden op een verschil in onderzoeksmethodiek. Er bestaan in ieder geval geen substantiële afwijkingen ten opzichte van andere wijken.
- Het voedingspatroon van de jeugd is wat divers. Enerzijds wordt er meer dan gemiddeld ontbeten door kinderen, anderzijds wordt er steeds minder groente en fruit gegeten. Bij dit laatste punt gaat het om een gemeentelijke trend, maar de Stevenshof scoort een stuk slechter dan de rest van Leiden.
- De omgang met sociale media is moeizamer dan in andere wijken, het kan duiden op meer pestgedrag buiten schooltijd.
- Een kleine minderheid geeft aan te denken aan zelfdoding. In de signalering is het echter goed om hier aandacht aan te blijven besteden aangezien het wat hoger ligt dan gemiddeld.
- Het gebruik van harddrugs is de afgelopen jaren licht gestegen.
- De onderwijsprestaties van de basisschooljeugd zitten op of rondom het Leidse en landelijke gemiddelde.

6. Straks: ouderen

De Stevenshof lijkt de grootste geografische proeftuin van Leiden te worden als het gaat om de gevolgen van de vergrijzing. Nu zijn we gewend om 'vergrijzing' als een probleem te zien: vergrijzing leidt tot hogere zorgkosten en lagere participatie in arbeid en samenleving. Anders gezegd, het kost veel maar levert niets op. Dat is geen goede 'mindset' voor de omgang met vergrijzingsuitdagingen. Het is productiever om na te gaan wat ouderen nog wel kunnen en hoe zij kunnen blijven participeren. De vraag die we daarbij voor de Stevenshof stellen is: hoe kunnen we ervoor zorgen dat de buurtbewoners op een gezonde wijze samen oud kunnen worden? Instructief daarbij is het begrip 'vitaliteit' dat we ontleen aan de onderzoeken van de Leidse ouderenwetenschapper Rudi Westendorp (zie boxtekst).

Vitaliteit

Onder vitaliteit verstaan we het vermogen van ouderen om zelf ambities te stellen en doelen te realiseren zonder daarin gehinderd te worden door gezondheid of leeftijd. Mensen worden steeds ouder en het is niet zinvol om ze na hun 65ste 'af te schrijven' voor deelname aan de maatschappij, zoals dat nu nog impliciet gebeurt. Westendorp heeft daarbij vier aandachtspunten geformuleerd om de omslag te maken van 'probleemgericht vergrijzingsdenken' naar de positief vitaliteitsgedachte.

1. *Laat ouderen 'midden in de maatschappij' wonen, zet niet alleen in op intramurale zorginstellingen en 'aparte' woningen*
2. *Zorg voor voldoende participatiemogelijkheden; (vrijwilligers)werk is belangrijk voor de zingeving*
3. *Stuur op zelfmanagement: laat ouderen zelf de verantwoordelijkheid nemen over de eigen gezondheid*
4. *Verbeter de connectiviteit: laat ouderen meer contact maken met de omgeving om eenzaamheid te voorkomen*

We noemden de Stevenshof net een proeftuin. Dat doen we vooral vanwege de grote mate van samenhang en zelfsturing die de wijk nu al kenmerkt. Juist in de Stevenshof wordt het interessant om de vergrijzing niet alleen een kwestie van voorzieningen te laten zijn, maar ook een kwestie van zelfsturing en regie door de ouderen zelf. Vanuit dit perspectief kunnen we twee overkoepelende ambities formuleren in het streven naar een vitale Stevenshof: enerzijds een effectieve organisatie van het voorzieningenniveau en anderzijds het stimuleren van participatie van bewoners.

We beginnen met het voorzieningenniveau.

We zitten als het gaat om de ouderenzorg middenin een transitieperiode. Er wordt een toenemend belang gehecht aan het zo lang mogelijk thuis laten wonen van ouderen en hen zelf de regie te laten voeren over hun zorgproces. Belangrijke drijfveer is de beperking van de zorgkosten maar los daarvan gaat het ook om een andere verhouding: de oudere is niet meer object van collectieve zorg, maar subject van zijn eigen ondersteuning. Het financiële motief en het mensbeeld komen hier bij elkaar. In termen van voorzieningen betekent dit dat het interventieniveau bepaald wordt aan de hand van de zelfredzaamheid van bewoners. Zo wordt bij de toekenning van WMO voorzieningen door de Gemeente Leiden in eerste instantie gekeken naar de persoonlijke situatie en naar de vraag in hoeverre een probleem binnen de eigen context kan worden opgelost, bijvoorbeeld door ondersteuning van een familielid, buur of kennis. Het gaat niet meer over 'waar mensen recht op hebben' maar wat ze daadwerkelijk nodig hebben om een vitaal leven te leiden.

Professionals in de Stevenshof wijzen erop dat de huidige generatie ouderen (65+) in de wijk voornamelijk nog redeneert vanuit het 'recht' op ondersteuning. Op dit moment maakt 25% van alle ouderen in de Stevenshof gebruik van een WMO voorziening. Vanuit gemeentelijk perspectief gezien geen uitschieter maar aanzienlijk meer dan in bijvoorbeeld de Merenwijk. Dat is conform de verwachting: het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) verklaart verschillen in zorggebruik tussen groepen ouderen vooral vanuit de sociaal economische positie. Hoog- en middelbaar opgeleide ouderen maken minder gebruik van individuele voorzieningen². De Merenwijk is wat rijker dan de Stevenshof. Voor de huidige groep WMO-cliënten zal daarbij het nodige veranderen. Alhoewel de exacte implicaties nog onduidelijk zijn weten we nu al dat er een korting van 75% op het budget van

² Sociaal Cultureel Planbureau – Kwetsbare ouderen (2011)

huishoudelijke verzorging komt en dat deze vanaf 2015 alleen nog maar beschikbaar is voor mensen die het echt niet zelf kunnen betalen. In de Stevenshof zal een groot deel van de ouderen deze voorziening verliezen. De bedoeling is dat de ouderen deze hulp zelf gaan inkopen. Voor toekenning van de andere voorzieningen wordt in de toekomst scherper gekeken naar de eigen mogelijkheden van burgers. Waar dat precies op zal uitkomen is nu nog onzeker.

In een gemeentelijk advies wordt al vooruitgelopen op een groeiende groep ouderen in Leiden die thuis wil blijven wonen en waar aanpassingen in huis voor nodig zijn³. In het advies wordt gewezen op het belang dat bewoners zelf na gaan denken over mogelijk toekomstige situaties waarin zij minder mobiel zijn en waarin zij investeringen gaan doen om hun woonplezier te behouden. Daarin wordt het dubbelmotief van 'zelfmanagement' en kostenaspect weer zichtbaar. De gemeente en woningbouwcorporaties zouden de volgende activiteiten kunnen ondernemen om investeringen van bewoners te stimuleren:

- De moraal van 'zelf doen' uitdragen
- Praktisch en persoonsgebonden advies geven
- Stimuleren dat er een laagdrempelig en betrouwbaar aanbod komt van klussendiensten en persoonlijke dienstverlening
- Ontwikkeling van levensloopbestendige woningen in de nabijheid van zorg en ondersteuning
- Financiële prikkels

Naast huishoudelijke verzorging en woningaanpassing gaat het om aanpassingen in de openbare ruimte. De wijk is ingericht voor gezinnen met jonge kinderen. Ruime huizen met voldoende slaapkamers en een tuin, een eigen parkeerplek, voldoende grasvelden en speelplekken voor kinderen om buiten te spelen, een ruim aanbod van basisscholen en kinderdagverblijven, een autoluwe en veilige omgeving, een winkelcentrum voor dagelijkse boodschappen, een bibliotheek met veel kinderboeken, een perfecte ligging naast de A44 voor woon-werk verkeer en een treinstation. Veel van deze factoren zijn uiteraard ook prettig voor bewoners van middelbare en oudere leeftijd. Op enkele punten zullen echter aanpassingen gewenst zijn om de oudere bewoners op een prettige wijze in de wijk te laten wonen, een groslijst van aanpassingen uit een gemeentelijk advies is te vinden in de bijlage. Het is niet geheel duidelijk in hoeverre de openbare ruimte in de Stevenshof aan deze toegankelijkheidsaspecten voldoet. Uit gemeentelijke enquêtes en een onderzoek van Thuis op Straat uit 2011 blijkt in ieder geval dat een aanzienlijk deel van de volwassen buurtbevolking meer algemene investeringen wenst in de openbare ruimte.

Dan komen we op de participatie.

Zover bekend is Duitsland eind 19^e eeuw het eerste land dat het recht op pensioen heeft ingevoerd. De opzet ervan was heel simpel. De gemiddelde levensverwachting van een ambtenaar lag in die tijd bij 66 jaar. Een groot deel van de zorgkosten die een mens toen maakte, had betrekking op het laatste levensjaar (dat is nog steeds zo). Om te voorkomen dat een ziek iemand ook nog moest werken, is het staatspensioen per 65 jaar ingevoerd. Als de pensioenleeftijd nog steeds de levensverwachting van een ambtenaar zou volgen, zouden we op dit moment moeten werken tot onze tachtigste verjaardag.

Maar we zijn anders tegen het pensioen aan gaan kijken. Hoewel, het pensioenrecht staat niet fundamenteel ter discussie en het uitzicht op een pensioenleeftijd van 67 is een beperkte aanpassing. Wel komen er steeds meer vraagtekens bij de abruptheid van de overgang van werken naar niet-werken. Met het wegvallen van werk verdwijnen voor veel mensen zingeving en sociale contacten. Uit onderzoek blijkt dat meer dan de helft van de ouderen de structuur mist die werk biedt, meer dan

³ 'Woonwensen van mensen met een beperking', gemeente Leiden (2011)

70% voelt zich daarnaast minder een onderdeel van de maatschappij. Daarbij is het veel gezonder om actief te blijven in plaats van 'achter de geraniums te zitten' zoals het voorbeeld uit Okinawa, Japan laat zien (zie boxtekst). Het gaat hierbij niet per se om langer doorwerken in de huidige functie maar veel meer om het actief blijven. En dan gaat het niet om sport en vakantie, maar om actief blijven met een verantwoordelijkheid, een echte bijdrage leveren. Het wordt een belangrijke opgave in de Stevenshof om een langzaam uit het arbeidsproces tredende bevolkingsgroep voldoende mogelijkheden te bieden om te blijven participeren in de maatschappij in plaats van zich terug te trekken. Wellicht ligt de sleutel bij 'zelfmanagement': de ouderen moeten zelf de verantwoordelijkheid nemen voor het managen van de vergrijzing van de wijk.

100 jaar oud en vitaal

De plek met de hoogste levensverwachting ter wereld is Okinawa, vrijwel nergens zijn zoveel 100+'ers te vinden dan op dit Japanse eiland. De bewoners worden niet alleen erg oud, ze zijn voor hun leeftijd ontzettend kwiek en vitaal. Veel bezoekers van het eiland verbazen zich over het feit dat zelfs 90+'ers geregeld op de fiets of bromfiets stappen of op het land blijven werken. Wat is het geheim van de eilandbewoners?

Eén van de aspecten die een belangrijke rol speelt is de volledige participatie van ouderen aan het maatschappelijke leven. Veel ouderen blijven tot op hoge leeftijd werken of blijven op andere wijze actief. Ouderen voelen zich er nog steeds onmisbaar. In het Japans noemen ze het 'Ikigai': 's ochtends opstaan met een doel voor ogen (groente verbouwen, voor de kleinkinderen zorgen, etc.). Doordat de ouderen zoveel actief zijn blijft het lichaam in goede conditie. Daarnaast speelt het uitgebalanceerde dieet van de eilandbewoners een positieve rol. Ze eten niet te veel, Japanse ouderen zijn gewend om te eten tot ze voor 80% vol zitten (wat ze hara hachi bun-me noemen), een vooral erg gezond. Er wordt vooral veel groente en vis gegeten en vrijwel geen vlees of zuivel. Mede door dit dieet hebben de bewoners van Okinawa opvallend jonge aderen, sterke botten, een heldere geest en een slank lijf.

De afgelopen jaren daalt de levensverwachting op het eiland overigens. Dit heeft vooral te maken met de invloed die de Westerse leefstijl heeft onder jongere eilandbewoners (er zitten veel Amerikaanse soldaten gestationeerd op het eiland). De McDonalds heeft er in inmiddels vijfendertig drukbezochte vestigingen en zelfs een bezorgservice.

Participatie in de maatschappij op hogere leeftijd draagt daarnaast bij aan het in stand houden of uitbreiden van sociale netwerken van ouderen. Het zijn deze sociale netwerken waar mensen een beroep op kunnen doen als de gezondheid het lastig maakt om volledig te participeren. In de praktijk is het niet altijd even simpel. Kinderen wonen vaak ver weg, vrienden of familieleden zijn niet altijd beschikbaar en de burens kent men niet goed genoeg. Het 'dorpse' karakter van de Stevenshof is hier een belangrijke kwaliteit, bewoners kennen hun burens juist vaak redelijk goed. Zo zijn er verschillende voorbeelden waarbij buurtbewoners een oogje in het zeil houden als het welzijn van één van hen (tijdelijk) onder druk staat. Daarnaast zijn er verschillende verenigingen en bewonersgroepen actief die activiteiten organiseren en waar ontmoeting plaatsvindt. De vraag naar vrijwilligers is zoals in de meeste wijken groot en het is lastig om alle vacante plekken te vullen. Toch kunnen we het werven van vrijwilligers in de Stevenshof als relatief succesvol bestempelen, zo is er sinds 2006 een internetcafé actief waar verschillende buurtbewoners zich voor inzetten. Daarnaast is er de Smeltkroes, een buurtkamer vlak bij het winkelcentrum waar alle bewoners binnen kunnen lopen voor een kopje koffie en een praatje. Er worden laagdrempelige activiteiten georganiseerd gericht op participatie en ontmoeting tussen wijkbewoners. Tot slot is er een zeer actieve Wijkraad die als

belangenbehartiger optreedt en activiteiten ontplooit waar veel bewoners op af komen. Naast het druk bezochte Halloweenfeest wordt er ieder jaar een wijkfeest (met kermis), een evenement met Pasen en een Polderloop georganiseerd.

7. De lange weg naar een normale stadswijk

Uit dit buurtprofiel komt de Stevenshof naar voren als een zeer effectieve wijk. Effectief, in de zin dat de wijk precies doet waar hij voor gebouwd is, namelijk een stabiele woonomgeving bieden aan een middenklassengroep met een middelbare opleiding. Toch zou de Stevenshof nu niet meer zo gebouwd worden. Er zijn geen grote jaarcohorten meer of anderszins omvangrijke groepen met veel gezamenlijke behoeftes waarvoor zo'n samenhangende woonwijk ontworpen moet worden. De wensen van de woonconsumenten zijn geïndividualiseerd en gefragmenteerd. Er worden nog regelmatig 'lifestyle' onderzoeken gedaan en die komen dan uit bij 8 tot 12 stijlgroepen. Maar het kunnen er evengoed 20 zijn. En mensen veranderen nog regelmatig van stijlgroep ook. Natuurlijk gaan de stabiele middenklassenmilieus zoals uit de Stevenshof niet uitsterven. Ze zullen altijd blijven bestaan. Maar qua aantal in Leiden in wat mindere mate. Leiden is een passantenstad aan het worden, waar een groot deel van de bevolking een 'urban life style' koestert. Het gaat allang niet meer om alleen de binnenstad. Ook Noord, Zuid-West en andere wijken vertonen kenmerken van die 'urban life style'. Om die stijl in een paar sleutelwoorden te benoemen: woon-werkcombinaties, werken aan huis, atelierruimtes, eerder een appartement dan een rijtjeshuis, daghoreca en voorzieningen voor individuele sportbeoefening.

We hebben al eerder opgemerkt dat het feit dat de wijk over nog eens twintig jaar 'uitgediend' is, niet wil zeggen dat hij ook kan verdwijnen. De Stevenshof is geen 'one generation town', zoals we in krimpgebieden zien. Er zal een nieuwe vraag naar woon-,werk- en recreatieruimte ontstaan, waar het potentieel van de Stevenshof voor nodig is. De Stevenshof zal een transitie doormaken, van een gezinswijk met een vanzelfsprekende sociale samenhang rondom de levensfasen (kind, jongere, jongvolwassene, enzovoort) naar een 'reguliere' stadswijk met een bevolking die veel meer lijkt op het Leidse gemiddelde. Een wijk met veel meer alleenstaanden, meer passanten, studenten en expats dan nu het geval is. Waarschijnlijk zal in de taakverdeling tussen Leidse wijken de Stevenshof altijd een nadruk houden op gezinswaarden: groen, veilig, huis-met-tuin. Zo zwart-wit ligt het allemaal niet. Maar om leegstand en achteruitgang te voorkomen, is het zaak de Stevenshof toch meer te gaan zien als een multifunctionele wijk. Die transitie zal des te succesvoller zijn, wanneer hij vroeg wordt ingezet. Er moet dus niet twintig jaar gewacht worden, de transitie kan nu al beginnen. We sommen enkele ingrediënten op voor een dergelijke transitie.

- Functiemenging. De Stevenshof is ontworpen in de tijd dat wonen en werken ruimtelijk nog strikt van elkaar gescheiden werden. Er is bijgevolg nauwelijks sprake van een wijk economie. Er is een klein winkelcentrum en een winkelstrip, een gezondheidscentrum en scholen en aan de rand van de wijk ligt een klein bedrijventerrein. Het tegenwoordige inzicht is dat werken weer veel meer in de woonfunctie moet worden geïntegreerd. Dat heeft te maken met de voorkeur voor levendigheid in een wijk, maar het heeft ook te maken met de komst van kleinschalige werkgelegenheid die niet of nauwelijks vervuult en geen bijzondere vestigingseisen stelt: zoals ateliers, kantoor aan huis, en ambachten. Die ontwikkeling kan benut worden door meer ruimte te scheppen in het bestemmingsplan voor niet-woonfuncties.
- Het woningaanbod in de Stevenshof vergt meer reliëf. Dat kan gebeuren zonder grootschalige nieuwbouw. Voor zover nu bekend, is er ook helemaal geen bouwkundige reden om te slopen en te herbouwen. Reliëf kan verkregen worden door in enige mate verkamering, splitsing en verdeling toe te staan.

- Accommodatie voor thuiswerkers (tijdelijke werkplekken, combinatie met daghoreca). Een steeds groeiend aandeel van de beroepsbevolking werkt aan of vanuit het eigen huis. Tegelijkertijd zoeken vele van deze nieuwe zelfstandigen wel mogelijkheden tot contact en 'facility sharing'. Een 'broedplaats' met werkplekken en een horecafunctie kan veel voor hen betekenen, maar ook veel voor de levendigheid in de wijk. Met 11.500 inwoners heeft de Stevenschhof op zich de schaal om een dergelijke voorziening exploitabel te maken.
- Engelstalige informatievoorziening over de Stevenschhof, teneinde belangstelling van kenniswerkers los te maken. De Merenwijk en Roomburg hebben een zekere populariteit verworven als woonplek voor kenniswerkers uit het sciencepark. Dat is vanzelf gegaan. Dat kan de Stevenschhof ook. Zoals het er nu uit ziet, is het genoeg om de wijk onder de aandacht van de kenniswerkers te brengen, bijvoorbeeld door meer Engelstalige informatie over de wijk en de huizenmarkt beschikbaar te stellen. De markt moet op den duur zelf voor transacties gaan zorgen.
- Specifieke makelaarsfunctie voor ouder wordende bewoners die naar iets kleineren willen.
- Energiecollectieven als alternatief voor stadsverwarming. De energievoorziening voor de huizen in de Stevenschhof is op dit moment afkomstig van de stadsverwarming. De beheerder van de centrale heeft laten weten dat de stadsverwarming na 2010 niet meer rendabel is en dat het tijd is om naar alternatieven te zoeken. Nu is de energievoorziening sterk in beweging. Overal in Europa zijn bewoners en bedrijven bezig met projecten voor lokale energieopwekking. Nederland loopt daarin flink achter, mede door de regelgeving die levering van lokaal opgewekte surplusenergie aan het hoofdnet ontmoedigt. De verwachting is dat dit de komende jaren langzamerhand gaat veranderen. Daarmee nemen de mogelijkheden voor buurtgewijze opwekking van energie sterk toe. De ervaring is dat energieopwekking en distributie een nieuwe katalysator kunnen worden van sociale samenhang en zelforganisatie. De Stevenschhof heeft door het verdwijnen van de stadsverwarming een zeer sterke incentive. De wijkraad heeft dit onderwerp reeds op de agenda gezet.

8. Discussieparagraaf

In het gesprek over dit buurtprofiel in december 2014 is door professionals en georganiseerde buurtbewoners brede steun uitgesproken voor twee centrale langetermijndoelen voor de Stevenschhof:

- de voorbereiding op collectieve vergrijzing van de wijk
- de transitie van een 'one-generation wijk' naar een stadse wijk voor meerdere doelgroepen met meer werkgelegenheid.

Gedurende de discussie zijn verschillende relevante vragen, ideeën en opmerkingen naar boven gekomen die scherpte kunnen brengen aan deze langetermijndoelen. We schetsen in deze paragraaf de belangrijkste analyses die naar aanleiding van deze discussie kunnen worden gemaakt. Dat doen we in vier blokken.

1. voorbereiden op vergrijzing: participatie als sleutelbegrip
2. de gezondheidssituatie van de vergrijzende buurtbevolking
3. transitie naar een stadswijk: meer werk en meer doelgroepen
4. het 'wijkmarktpllein' als methodiek

Vorbereiden op vergrijzing: participatie als sleutelbegrip

We hebben in dit buurtprofiel al betoogd dat de Stevenschhof een proeftuin voor Nederland kan zijn als het gaat om het voorbereiden op een vergrijzing van de bevolking. De hoge mate van samenhang en zelfsturing in de wijk maken het interessant om de vergrijzing niet alleen op te lossen in termen van voorzieningen maar juist een hoge mate van zelfsturing en eigen regie van bewoners te realiseren. Het sleutelbegrip bij deze ambitie is participatie. Het voorbeeld van Okinawa (Japan) leert ons dat

ouderen die actief blijven participeren in de maatschappij gezonder, gelukkiger, zelfredzamer en van grotere maatschappelijke waarde zijn. Participeren gaat echter niet vanzelf in de Stevenshof.

De participatiegraad van ouderen hangt zeer sterk samen met het opleidingsniveau. Voor hoger opgeleiden is het meer vanzelfsprekend dat ze na het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd maatschappelijk actief blijven. Hun netwerken zijn doorgaans groot en ze zijn vaak zelf ook op zoek naar nieuwe uitdagingen. Ze worden actief als vrijwilliger, starten een eigen bedrijfje, gaan in deeltijd werken en/of nemen zitting in één of meerdere verenigingsbesturen. De vraag naar deze vaardige bestuurders en werkrachten in het maatschappelijke middenveld is hoog waardoor zij vaak eenvoudig in een nieuwe functie rollen. Voor de hardwerkende middelbaar en laagopgeleide Stevenshoffers zal dat veel minder vanzelfsprekend zijn. Ervaring leert dat deze groepen al jarenlang uitkijken naar hun pensioen met het vooruitzicht om 'helemaal niets meer te hoeven doen'. Dat lijkt voor even een heel prettig vooruitzicht maar dat gaat niet alleen vervelen, mensen worden ook 'heel oud' van al dat niets doen. De overstap van hard werken naar helemaal niets is te abrupt en niet goed voor de fysieke en mentale gezondheid van mensen. Na een leven lang hard werken is het zaak om op zoek te gaan naar nieuwe uitdagingen en zingeving aan het leven. De vergrijzende Stevenshoffers zullen kortom moeten 'leren' hoe zij op een prettige wijze van hun pensioen kunnen genieten. Genieten door te participeren.

En er zitten voldoende mensen en organisaties te wachten op de werk- en denkcapaciteiten van deze groep buurtbewoners. De vraag naar voldoende 'kader' en vrijwilligers in Leiden is eigenlijk altijd hoog. De vraag komt uit verschillende hoeken: het verenigingsleven dat zoekt naar vrijwilligers en bestuursleden, hospitalityfuncties voor de groeiende groepen nieuwkomers in Leiden, cultuurorganisaties, maatjesprojecten, buurtklusdiensten, vrijwilligers in de verzorgings- en buurthuizen, gastlessen in het primaire of middelbare onderwijs, onderhouds- en beheerfuncties in de wijk, oppasdiensten, etc. Het is logisch om vooral aan te sluiten bij de vraag aan capaciteit vanuit deze hoeken.

Aangezien het om een grote groep in de Stevenshof gaat ligt een collectieve aanpak hierbij erg voor de hand. Partners die daarbij in ieder geval een rol kunnen spelen zijn: bewonersorganisaties, Libertas Leiden, Radius, de Academy on Vitality and Ageing (van de in dit profiel aangehaalde Leidse wetenschapper Rudi Westendorp) en de Gemeente Leiden. In de laatste paragraaf beschrijven we hoe deze en andere initiatieven methodisch vorm zouden kunnen worden gegeven via een wijkmarktplein.

Gezondheid van de vergrijzende buurtbevolking

Om een inschatting te maken van de huidige en vooral ook toekomstige zorgvraag is het belangrijk om zicht te hebben op de omvangrijke groep van 45 tot 65 jarige buurtbewoners. We hebben al eerder in dit profiel geconstateerd dat de ondersteuningsvraag onder deze groep bewoners opvallend laag is. Daarnaast is gewezen op het gevaar van een sluipende alcoholafhankelijkheid in 'witte wijken' zoals de Stevenshof. In deze paragraaf proberen we tot een scherpere definitie van de gezondheidssituatie te komen.

De gezondheidssituatie van de kinderen en jongeren in de Stevenshof wordt tot op zeker detailniveau in kaart gebracht door de gezondheidsmonitoren van de GGD. Het registratievermogen onder deze doelgroep is groot, door de nauwe samenwerking met basisscholen worden vrijwel alle kinderen in de wijk bereikt. Voor de volwassen populatie beschikken we helaas over veel minder gegevens. De respons op gezondheidsenquête is velen malen minder, en datgene wat de GGD kan afleiden uit deze gegevens is enkel beschikbaar op gemeenteniveau.

Om meer scherp te krijgen op de gezondheidssituatie zullen we gebruik moeten maken van de opgebouwde kennis in vergelijkbare gebieden. We maken een vergelijking met vier groeikernen in

Nederland die qua populatie en woonhistorie grote overeenkomsten laten zien met de buurtbevolking in de Stevenshof: Nieuwegein, Purmerend, Spijkenisse en Velsen. Deze voormalige groeikernen hebben allen een relatief stabiele, homogene gemeenschap die langzaam vergrijst.

De ervaringen uit deze gemeenten leren ons dat medische zorgverleners in de Stevenshof bedacht moeten zijn op onderstaande medische problemen.

- Overgewicht is er een terugkerend fenomeen in deze gemeenschappen, het aantal personen met matig tot zwaar overgewicht is significant hoger dan het Nederlands gemiddelde. Het aantal volwassenen met obesitas verschilt van 13,6% in Velsen tot 18,4% in Spijkenisse, maar allen zitten ruim boven het landelijke gemiddelde van 12,7%. De oorzaak voor dit verschil wordt voornamelijk gezocht in het gebrek aan voldoende beweging door bewoners. Zo is het fietsgebruik erg laag in de groeikernen, ondanks dat de infrastructuur vaak expliciet op de fietser is afgestemd. In de praktijk wordt de afstand tussen woon- en werklocatie door bewoners als te groot ervaren waardoor de meesten van hen de auto verkiezen boven de fiets.
- Mogelijk mede als gevolg van overgewicht hebben relatief veel bewoners diabetes, hartkwalen, ademhalingsproblemen (COPD) en gewrichtsslijtage.
- De ervaringen met alcoholmisbruik zijn wisselend en in veel gevallen niet direct in statistieken zichtbaar. Maar in meerdere gevallen wordt gewezen op een mogelijke toename van het probleem in de toekomst. Het Trimbos instituut signaleert dat de meeste overmatige drinkers tussen de 50 en 75 jaar oud zijn. Vooral de overstap van een druk bezet leven waarin werk een nadrukkelijke rol speelt naar een rustige levensstijl met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd is een risicofactor voor toenemend alcoholgebruik. De toename van vrije tijd en het wegvallen van veel agendaverplichtingen kan ervoor zorgen dat ouderen 'makkelijker' met alcohol omgaan en bijvoorbeeld vaker al 's middags een wijntje drinken. Het gewoontedrinken kan langzaam uitgroeien tot een alcoholprobleem.

Het zijn problemen die nauw samenhangen met vormen van non-participatie. Dat heeft niet te maken met een lage arbeidsparticipatie. De arbeidsmoraal in deze gemeenschappen is hoog, getuige ook het lage beroep dat wordt gedaan op sociale uitkeringen en andere maatschappelijke voorzieningen. Men werkt er hard en klaagt niet, net zoals in de Stevenshof. De participatie in het maatschappelijke leven buiten het werk om is echter laag, de vrije tijd wordt ingevuld voor de tv of op bezoek bij familie. Ongezonde leefpatronen sluipen er dan nog wel eens in.

De wijze waarop dit soort gezondheidsproblemen in andere regio's wordt opgepakt heeft dan ook weer veel te maken met het stimuleren van participatie. In de groeikernen en andere regio's in het land zijn verschillende projecten en activiteiten geïnitieerd die zich specifiek richten op de vergrijzende babyboomgeneratie:

- In samenwerking met sportverenigingen en maatschappelijke organisaties heeft de Gemeente Nieuwegein specifieke wijkprogramma's ingezet om meer bewoners te stimuleren om te bewegen. Daarbij wordt vooral aandacht besteed aan de groep 50+ bijvoorbeeld door aangepaste cursusprogramma's. Een bijzonder onderdeel van de aanpak is de wijkgerichte interventie 'Bewegen op Recept'. Bewoners met gewichts- of bewegingsproblemen die zich melden bij de huisarts krijgen een op maat gemaakt trainingsprogramma van 18 weken onder begeleiding van een professionele instructeur en leefstijladviseur. Facultatief kan daarbij een cursus gezonde voeding worden gevolgd.
- De Gemeente Velsen heeft twee beweegcoaches aangesteld die zich specifiek richten op volwassen en ouderen met een lage sociaal-economische status (laag opleidingsniveau, laag inkomen, etc.). De coaches zorgen voor een verbeterde aansluiting tussen eerstelijnszorg en sport- en welzijnsorganisaties.

- In Nieuwerkerk a/d IJssel is er een seniorencoöperatie opgericht die ouderen ondersteunt om langer thuis te blijven wonen. Via de website kan een vraag naar kleine klusjes in en rondom het huis worden geplaatst, een coördinator brengt vervolgens vraag en aanbod bij elkaar. Het kan gaan om verschillende soorten klussen zoals: een lamp vervangen, koken, tuinonderhoud tot gewoon 'een kopje koffie drinken'. Andere voorbeelden van dergelijke coöperaties, waar ook huishoudelijke verzorging wordt aangeboden, zijn onder andere te vinden in Zoetermeer, Loppersum, Helenaveen en Lomm. De overeenkomst tussen allen is dat het initiatief gedragen wordt door de bewoners, ook al komt het initiatief in sommige gevallen ook van maatschappelijke organisaties.

Transitie naar een stadswijk: meer werk en meer doelgroepen

In de werkbijeenkomst is brede steun uitgesproken voor de transitieopgave van de Stevenshof. Door verschillende georganiseerde bewoners van de Stevenshof is aangegeven dat dit noodzakelijk zal zijn om het voorzieningenniveau in de wijk in stand te houden. Zoals één bewoner het uitdrukte: "een wijk kan alleen maar sociaal zijn als hij economisch ook sterk is". Dat dit ruimtelijke consequenties zal hebben was voor de aanwezigen geen onoverkomelijk probleem, dat hoort er bij.

De opgave voor de Stevenshof komt neer op het aantrekken van meer werkfuncties en meer diverse doelgroepen.

Bestuurders, beleidsmaker en bewoners zijn het er wel over eens: de strikte scheiding tussen wonen en werken die de afgelopen decennia in veel wijken in Nederland is doorgevoerd werkt niet. In steeds meer regio's wordt nagedacht hoe werkfuncties weer terug de wijken in kunnen worden gebracht. Nieuwe steden zoals Almere lopen in deze ontwikkeling voorop. Er wordt veel ruimte geboden voor bedrijvigheid aan huis, of dat nu een kantoor, atelier, werkplaats of praktijk is. In de Stevenshof kan ook ruimte worden geboden aan dit soort bedrijvigheid aan huis door het flexibiliseren van het bestemmingsplan en door procedures hiervoor te verkorten of af te bouwen. Het soort bedrijven-aan-huis die zich nu al in enige zin manifesteren in de wijk kunnen verder worden gestimuleerd zoals: schoonheidssalons, kappers, ambachtelijke functies, coachingspraktijken, traiteurs, kleihandelaars en zakelijke dienstverleners. Op de plekken waar nu al sprake is van enige wijkeconomie zoals in De Stevensbloem zal daarnaast moeten worden gekeken naar de mogelijkheid om nieuwe functies op deze plekken toe te voegen naast winkels. Dan denken we aan kleinschalige kantoorruimte, ateliers, ambachtelijke werkplaatsen en daghoreca. De leegstand kan zoveel mogelijk worden opgevuld met tijdelijke functies en initiatieven uit de informele economie. De Smeltkroes is daar nu al een goed voorbeeld van, daarnaast kan worden gedacht aan andere bewonersinitiatieven of kunst- en buurtprojecten.

Zonder voldoende jonge, koopkrachtige mensen in de wijk kan het huidige voorzieningenniveau niet in stand worden gehouden, laat staan worden verbeterd. De wijk zal zich open moeten stellen voor een meer gemêleerde buurtpopulatie die nieuwe eisen stelt aan de directe woonomgeving. Daarbij kan de Stevenshof zich richten op jonge gezinnen, kenniswerkers en studenten. Daarvoor zijn aanpassingen in de ruimtelijke omgeving nodig. Het woningaanbod is op dit moment te homogeen om deze nieuwe doelgroepen een goede plek te geven. Dat kan door toe te staan dat huizen gesplitst dan wel 'verheeld' worden.

We kunnen daarbij het een en ander leren van de ervaringen die opgedaan zijn op andere plekken in het land.

- Amsterdam-Noord is één van de meest vergrijsde delen van de hoofdstad, dat is vooral te merken in de zogenaamde tuindorpen. De afgelopen jaren heeft het stadsdeel zich echter met succes weten te vermarkten als een prettige vestigingsplek voor starters, studenten en jonge gezinnen.

Het gebied etaleert zich als een 'arrival city' voor deze jonge doelgroepen en streeft naar meer diversiteit in de buurtbevolking en gedifferentieerd woningaanbod. Er zijn nieuwe appartementen aan het IJ gerealiseerd, werk- en atelierruimtes voor ondernemers en oude woningen in de tuindorpen kunnen worden samengevoegd of opgesplitst om meer bevolkingsgroepen te bedienen. Daarbij worden voldoende ontmoetingsplekken ingepland, vooral koffiecorners en broodjeszaken.

- In de Gemeente Velsen maakt men gebruik van de dynamiek die de vestiging van kenniswerkers en studenten met zich meebrengt. De nu nog sterk vergrijsde wijken worden opengesteld voor deze nieuwe, snel van samenstelling wisselende bevolkingsgroepen. Door de binding van deze doelgroepen wordt meer koopkracht naar de wijken gehaald zodat het voorzieningenniveau versterkt wordt. Door er private ontwikkelaars bij te betrekken kan een aardige mix ontstaan van oude en nieuwe bewoners. Zo worden op enkele, met zorg geselecteerde, plekken oude sociale huurwoningen opgeknapt en aangeboden boven de 'liberalisatiegrens' (oftewel in de vrije verhuur). Zo wordt een breder woningaanbod in de wijken gerealiseerd, wat het voor starters mogelijk maakt om een wooncarrière in de eigen wijk te maken.
- De woningvoorraad in Nieuwegein is volgens het eigen gemeentebestuur veel te eenzijdig. Voor buitenstaanders zijn de eenvormige eensgezinswoningen niet erg aantrekkelijk. Daarbij kunnen de eigen bewoners maar lastig een stap omhoog maken op de woningmarkt. Gezamenlijk met corporaties, private ontwikkelaars, maatschappelijke organisaties en bewoners streeft de gemeente naar de realisatie van meer gedifferentieerde woonmilieus. Zo zouden de lege plekken aan het water benut kunnen worden voor woningen in het middeldure segment. Daarnaast kunnen huidige leegstaande kantoren ingericht worden als appartementencomplex voor jongeren.
- In diezelfde gemeente hebben bewoners van de wijk Jutphaas een wijkvisie opgesteld in samenspraak met de gemeente waarbij rekening is gehouden met bovenstaande ontwikkelingen. De bewoners geven hierin expliciet aan dat meer lichte bedrijvigheid in de wijk welkom is omdat dit bijdraagt aan de levendigheid in de wijk. Leegstaande panden zouden een tijdelijke invulling mogen krijgen en daarnaast is er nog ruimte voor nieuwbouw van huizen in verschillende segmenten. De groene openbare ruimte dient te worden aangepast aan zowel sportende jongeren als ontspannende ouderen.
- In Deventer is de traditionele 'volkswijk' Tuindorp-Zuid volledig gerenoveerd. De verouderde eensgezinswoningen en goedkope portiekflatjes hebben plaats gemaakt voor een meer gedifferentieerd woningaanbod. Daarbij is onderscheid gemaakt in verschillende leefstijlgroepen: de onafhankelijke alleenstaanden en paren (zonder kinderen), de betrokken/saamhorige ouderen, de actieve 50+'ers, de solitaire gezinnen en de 'gezellige' buurtgezinnen.

Het wijkmarktplaats als methodiek

De georganiseerde wijkbewoners hebben aangegeven dat zij bij het oppakken van al deze ambities een belangrijke rol voor zichzelf zien weggelegd. Dat is een bemoedigend signaal en tekent de hoge mate van samenhang en organisatie in de Stevenshof. De bewoners kunnen en willen heel veel zelf doen. Daarnaast geven de professionals in de wijk aan dat zij behoefte hebben aan meer inhoudelijke interactie zoals deze tijdens de werkbijeenkomst heeft plaatsgevonden. Beide zaken laten zich niet oplossen door er een beleidssysteem voor in het leven te roepen of een digitale ontmoetingsplek op te zetten. Het oppakken van de ambities die in dit buurtprofiel worden uitgesproken vergt vooral het faciliteren van voldoende ontmoetingsmomenten tussen bewoners en professionals. Een methodiek om hier vorm aan te geven is een periodiek 'wijkmarktplaats'.

Een wijkmarktplaats werkt in wezen hetzelfde als een regulier marktplaats. Er is slechts een lichte vorm van regievoering nodig, het programma wordt grotendeels bepaald door de aanwezigen. Het is de plek waar alle lopende initiatieven, ideeën en betrokken bewoners/professionals bij elkaar komen. Ieder krijgt de gelegenheid om een project toe te lichten, ideeën aan te prijzen en vragen bij anderen

neer te leggen. Instanties, bewoners, studenten, professionals, wetenschappers en anderen krijgen de gelegenheid om te vertellen waar zij mee bezig zijn en wie ze daar nog voor nodig hebben. Het marktprincipe staat daarbij centraal. Het gaat niet om het bereiken van overeenstemming over verschillende initiatieven en/of plannen, aanbod en vraag vinden elkaar vanzelf. Op een wijkmarktplaats bijeenkomst kan iedere geïnteresseerde bewoner/professional zelf halen en brengen wat hij nodig heeft. Het gebeurt wel in zekere transparantie waardoor iedere bezoeker na afloop een goed beeld heeft van wat er allemaal speelt in de wijk en hoe bewoners zelf kunnen bijdragen. Het wijkmarktplaats zou periodiek kunnen worden georganiseerd, ongeveer 2 à 3 keer per jaar.

Bijlage: cijfers Stevenshof

In deze bijlage treft u de cijfers en gegevens die de basis vormen van dit sociografische buurtprofiel. We maken gebruik van zowel openbare databestanden als interne data van de verschillende partners. Gezamenlijk met buurtprofessionals hebben we deze gegevens geïnterpreteerd en van een analyse voorzien, die u op voorgaande pagina's hebt aangetroffen. Hier vindt u de ruwe data voorzien van een korte beschrijving. We houden in deze bijlage de indeling van het buurtprofiel aan maar beginnen met een kort overzicht van enkele algemene data van de Stevenshof.

We gaan om te beginnen in op:

- Aantal inwoners
- Leeftijdsverdeling
- Huishoudsamenstelling
- Inkomenssituatie
- Woningen naar eigendom
- Aantal nieuwkomers
- Inwoners naar herkomst

De Stevenshof is onderverdeeld in vier verschillende buurten, waarvan Dobbewijk-Zuid de grootste is. Het aantal bewoners van de Stevenshof neemt al enkele jaren af, in 14 jaar tijd is de populatie met 12% gekrompen. We zien dat het een collectief fenomeen is wat zich niet beperkt tot een enkele buurt.

Tabel 1 Aantal inwoners per buurt (2000 – 2014)

	2000	2004	2008	2012	2014
Schenkwijk	2.300	2.217	2.133	2.043	2.002
Kloosterhof	3.317	3.179	3.039	2.930	2.896
Dobbewijk-Noord	1.688	1.654	1.605	1.530	1.477
Dobbewijk-Zuid	5.771	5.605	5.464	5.183	5.131
Stevenshof totaal	13.076	12.655	12.241	11.686	11.506

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

Onderverdeeld naar leeftijd valt op dat de groep 45 tot en met 64 jaar erg groot is in de wijk. Er wonen weer veel minder jong volwassenen. Het aantal ouderen is tot nu toe nog relatief laag maar dat kan flink stijgen als de generatie 45-64 in de Stevenshof blijft wonen.

Tabel 2 Leeftijdsverdeling Stevenshof, per buurt (2013)

	0-17	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75+
Schenkwijk	384	202	134	230	402	378	183	91
Kloosterhof	567	246	296	376	516	488	253	147
Dobbewijk-Noord	258	122	154	143	302	206	143	186
Dobbewijk-Zuid	1.180	549	432	626	1.208	691	289	164
Stevenshof totaal	2.389	1.119	1.016	1.375	2.428	1.763	868	588

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

De Stevenshof is niet meer de kinderrijkste buurt in Leiden, wat het tien jaar geleden nog wel was. Het is wel de wijk met veruit de meeste bewoners tussen de 45 en 64 jaar. Nu is Leiden Zuid nog de meest vergrijsde wijk van Leiden, indien de huidige bewoners niet verhuizen zal de Stevenshof deze 'titel' overnemen.

Tabel 3 Relatieve leeftijdsverdeling Leiden, per wijk (2013)

	0-17	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75+
Binnenstad	9%	26%	27%	13%	10%	8%	5%	2%
Leiden Noord	18%	12%	20%	15%	13%	10%	7%	5%
Roodenburger district	22%	8%	12%	16%	15%	12%	8%	7%
Leiden Zuid	16%	14%	16%	13%	13%	11%	8%	10%
Morsdistrict	17%	12%	18%	13%	12%	12%	9%	8%
Boerhaave	16%	29%	13%	10%	12%	12%	6%	3%
Merenwijk	23%	8%	11%	13%	14%	14%	12%	5%
Stevenshof	21%	10%	9%	12%	21%	15%	8%	5%
Leiden	17%	15%	17%	14%	14%	11%	8%	6%

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

Vergeleken met de rest van Leiden is de Stevenshof nog steeds een echte gezinswijk.

Tabel 4 Aantal inwoners per huishoudsamenstelling (2014)

	Gezinnen	Paar zonder kinderen	Alleenstaanden	Eenoudergezin	Overig
Stevenshof absoluut	6.354	2.272	1.755	674	451
Stevenshof in %	55%	20%	15%	6%	4%
Leiden in %	35%	15%	17%	6%	9%

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

Als we het recente verloop in ogenschouw nemen zou dat echter de komende tien jaar wel eens snel kunnen omslaan. Steeds meer ouders zien hun kinderen de deur uitgaan en blijven met z'n twee of alleen over.

Tabel 5 Recente verloop huishoudsamenstelling Stevenshof (2006 & 2014)

	Gezinnen	Paar zonder kinderen	Alleenstaanden	Eenoudergezin	Overig
2006	7.798	1.934	1.570	721	441
2014	6.354	2.272	1.755	674	451
Procentuele ontwikkeling (2006-2014)	- 18,5%	+ 17,5%	+ 11,8%	- 6,5%	+ 2,3%

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

In de Stevenshof staan relatief veel koopwoningen. Dobbewijk-Noord is daar de enige uitzondering op, hier staat vooral meer sociale huurwoningen. Particuliere verhuur komt over het algemeen minder voor. De gemiddelde huizenprijzen liggen iets hoger dan gemiddeld in Leiden, ook hier wijk Dobbewijk-Noord enigszins af.

Tabel 6 Woningen naar eigendom en waarde (2013)

	Koopwoningen (%)	Sociale huur (%)	Particuliere huur (%)	Gemiddelde WOZ waarde
Schenkwijk	60%	37%	3%	€ 241.000
Kloosterhof	54%	33%	13%	€ 227.000
Dobbewijk-Noord	38%	44%	15%	€ 196.000
Dobbewijk-Zuid	60%	32%	8%	€ 241.000
Stevenshof totaal	55%	35%	9%	€ 230.000
Leiden	44%	35%	20%	€ 217.000

Bron: CBS Statline.

Op inkomensgebied is de Stevenshof een echte middenklasse wijk. Het gemiddelde inkomen wijkt niet erg af van de rest van Leiden en de inkomens zijn relatief gelijk verdeeld over de verschillende huishoudens. Er zijn geen grote inkomensverschillen in de Stevenshof zoals het verschil tussen Slaaghwijk en de rest van de Merenwijk.

Tabel 7 Huishoudinkomen per buurt (2010)

	Gemiddeld gestandaardiseerd huishoudinkomen	Aantal huishoudens binnen laagste 20% inkomensgroep Nederland	Aantal huishoudens binnen hoogste 20%
Schenkwijk	€ 25.500,-	9%	21%
Kloosterhof	€ 24.700,-	13%	20%
Dobbewijk-Noord	€ 23.300,-	15%	20%
Dobbewijk-Zuid	€ 25.800,-	11%	25%
Stevenshof totaal	€ 25.100,-	12%	22%
Leiden	€ 24.700,-	21%	24%

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

Er komen weinig nieuwe mensen in de wijk wonen, de demografische dynamiek is er laag vergeleken met de andere Leidse wijken. De huidige bewoners blijven er over het algemeen wonen, op de jongeren na zoals we hierna zullen zien. De 'rekenkundige vervangingsnelheid' is een fictief cijfer waarmee we deze demografische dynamiek in kaart kunnen brengen en onderling kunnen vergelijken. Het laat zien in hoeveel jaar de buurtbevolking in theorie compleet zou zijn gewisseld als de nieuwe populatie de plek van de huidige bewoners geheel zou innemen. Natuurlijk zijn er ook bewoners die veel langer in een wijk blijven wonen maar het is een handig cijfer om te laten zien dat de bevolkingsdynamiek in de Stevenshof erg laag is in vergelijking met alle andere Leidse wijken, de Stevenshof bewoners is kortom erg 'honkvast'.

Tabel 8 Aantal nieuwkomers 2013

	Aantal Leidse nieuwkomers per jaar	Aantal niet-Leidse nieuwkomers per jaar	Totaal aantal nieuwkomers per jaar	'Rekenkundige vervangingsnelheid
Binnenstad	1.792	3.851	5.643	4 jaar
Leiden Noord	938	1.123	2.061	6 jaar
Roodenburgerdistrict	654	1.071	1.725	12 jaar
Leiden Zuid	942	1.405	2.347	8 jaar
Morsdistrict	504	789	1.293	9 jaar
Boerhaavedistrict	153	548	701	6 jaar
Merenwijk	384	523	907	16 jaar
Stevenshof	243	321	564	20 jaar

Bron: BOA, Gemeente Leiden. Bewerking: Blauwberg.

Het aantal bewoners van buitenlandse herkomst is in de Stevenshof lager dan alle andere Leidse wijken.

Tabel 9 Inwoners naar herkomst (2013)

	Aandeel autochtonen	Aandeel westerse allochtonen	Aandeel niet-westerse allochtonen
Binnenstad-Zuid	69%	21%	10%
Binnenstad-Noord	67%	20%	13%
Stationsdistrict	66%	22%	12%
Leiden Noord	64%	11%	25%
Roodenburgerdistrict	78%	13%	9%
Leiden Zuid	69%	11%	20%
Morsdistrict	72%	11%	17%
Boerhaave	71%	16%	13%
Merenwijk	69%	12%	19%
Stevenshof	84%	7%	9%
Leiden	72%	13%	15%

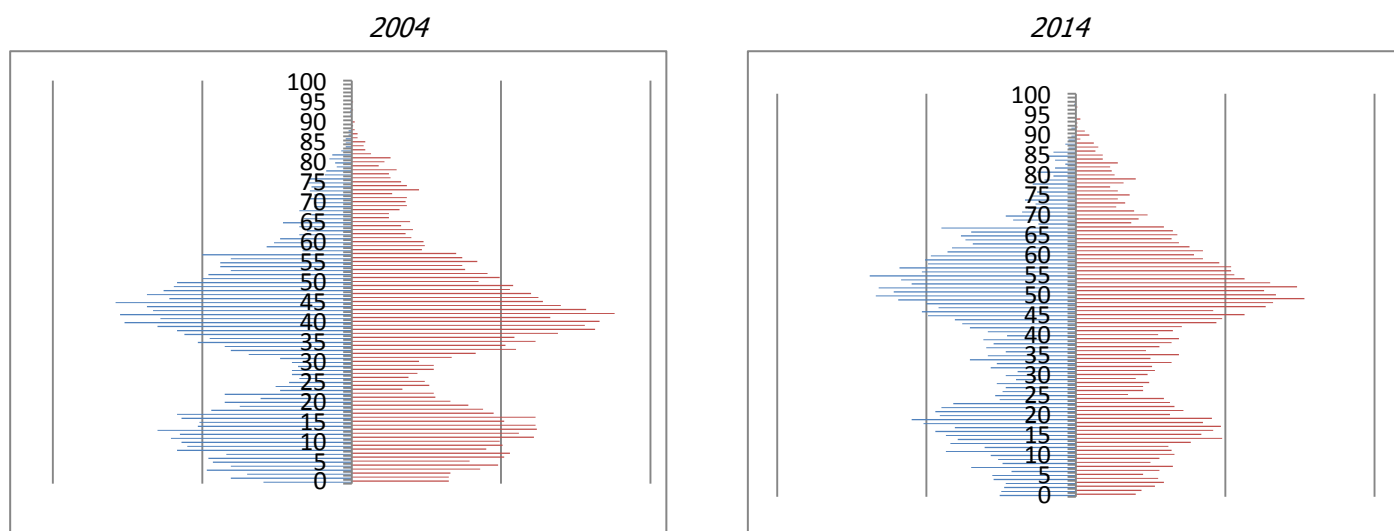
Bron: CBS (2013).

Nu volgt per hoofdstuk de detaillering in cijfers.

De slang die een ei eet: de lange consequentie van een korte ontwikkeltijd

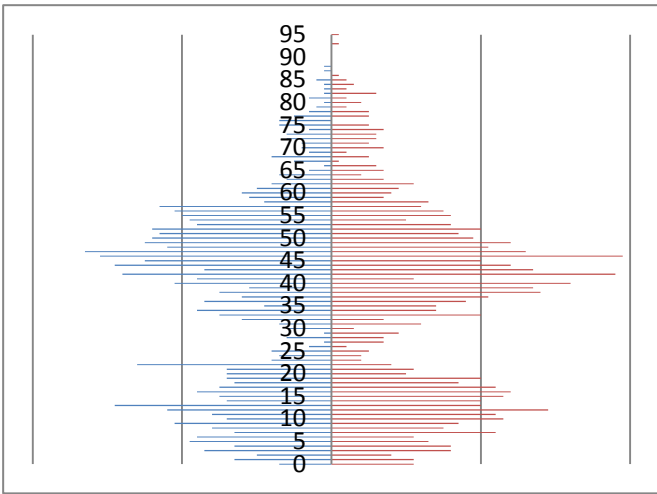
De honkvastheid van de Stevenshof bewoner is t goed zichtbaar als we leeftijdsstatistieken van verschillende jaargangen met elkaar vergelijken. Uit onderstaande grafieken valt duidelijk op te maken dat vooral de volwassen bevolking in de wijk blijft wonen en de Stevenshof collectief ouder wordt. 'Het ei' beweegt in alle gevallen duidelijk naar boven. Overigens zijn de grafieken van de buurten iets grilliger, vooral Dobbewijk-Noord, door een lager absoluut aantal bewoners. Het is helaas niet mogelijk om een verdere detaillering te geven van het leeftijdsverloop, bijvoorbeeld per 'vlek' (zoals de buurtschappen in de Stevenshof wel worden genoemd), aangezien data hiervoor ontbreken.

Stevenshof

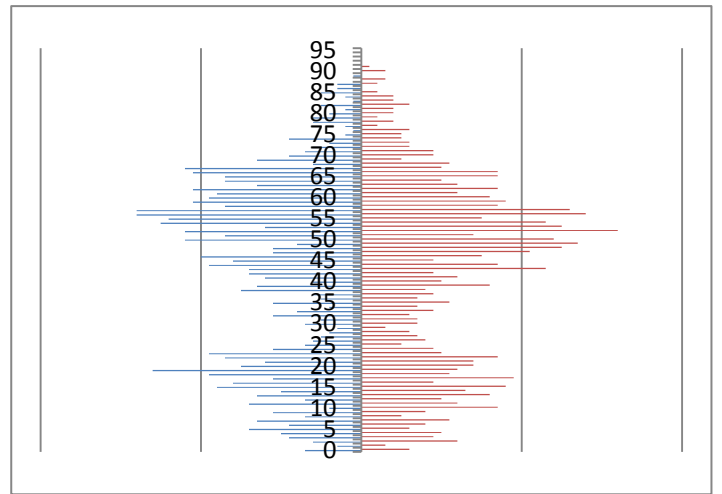

Schenk Hof

2004

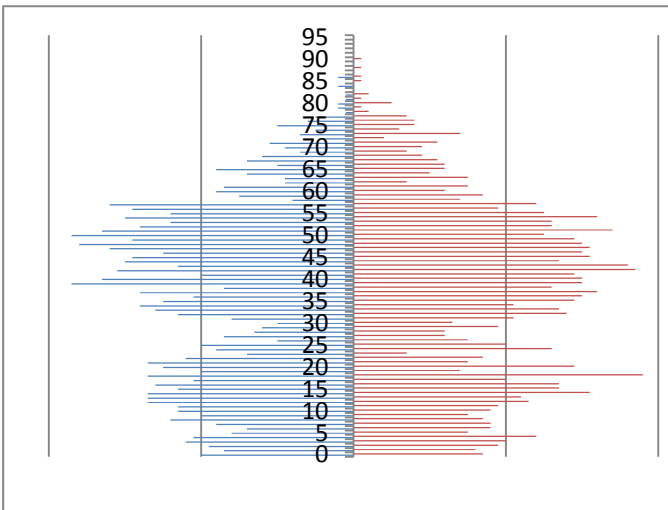

2014

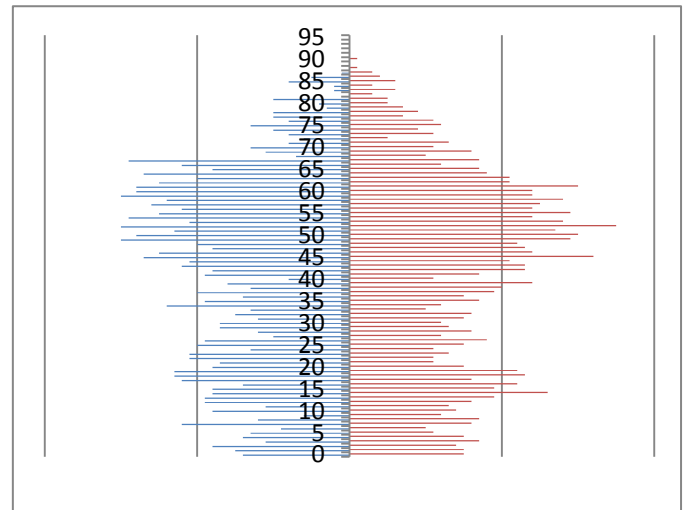

Kloosterhof

2004

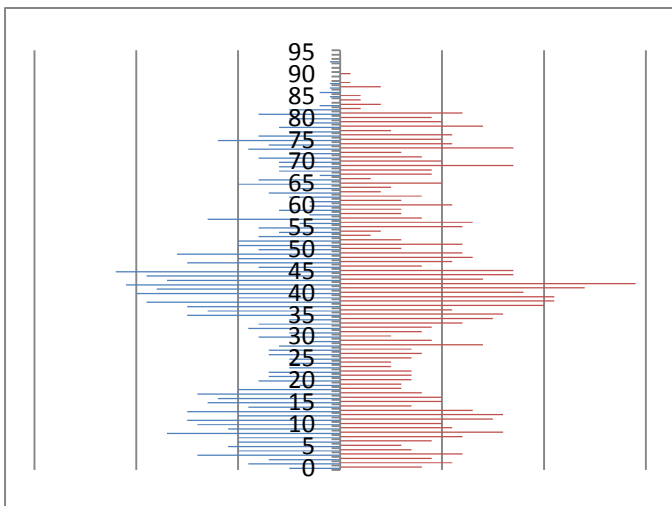

2014

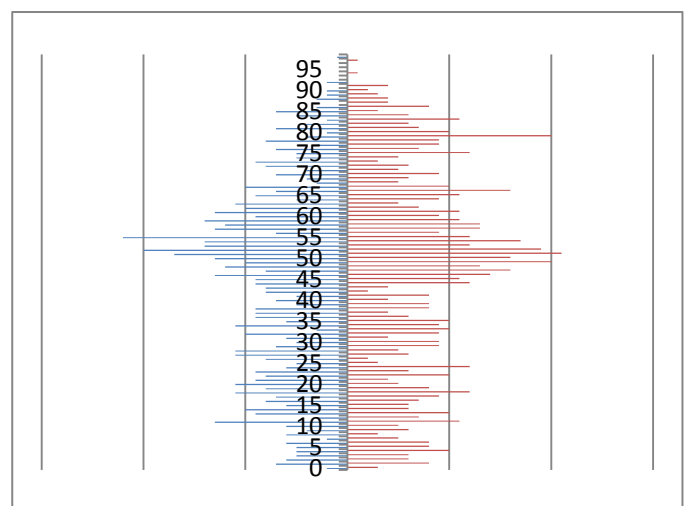

Dobbewijk-Noord

2004

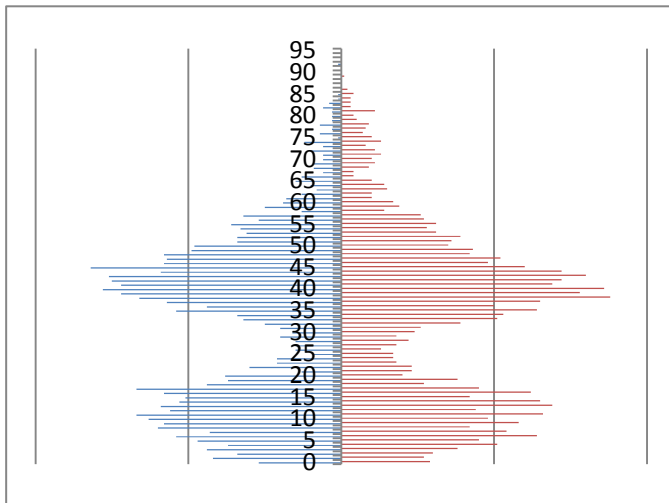

2014

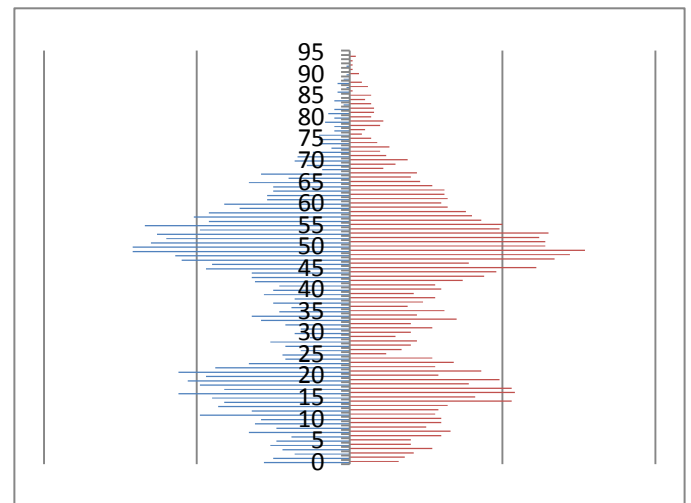

Dobbewijk-Zuid

2004

2014

De wijk demografisch in beeld: meer ouderen, minder kinderen

Aan de hand van voorgaande grafieken kunnen we al duidelijk opmaken dat bij een blijvende lage in- en uitgaande pendel de Stevenshof enerzijds meer ouderen zal krijgen en anderzijds minder kinderen. We kunnen dat in iets meer detail analyseren aan de hand van drie tabellen.

We beginnen met een grove schatting van het toekomstig aantal ouderen, welke in het profiel staat uitgedrukt in de vorm van isotypen (pictogrammen). Aan de hand van de huidige leeftijdsverdeling kunnen we een toekomstverwachting maken, afhankelijk van de mate van 'doorstroming'. Met dat laatste bedoelen we de mate waarin ouderen in de Stevenshof blijven wonen. Een bandbreedte tussen de 95% en 100% is ons inziens reëel gezien de historisch lage verhuiscijfers en de mogelijkheid dat 'nieuwe ouderen' de wijk instromen. Daarbij houdt het iets meer rekening met de huidige ouderen die tevens in de Stevenshof blijven wonen.

Tabel 10 Geschat aantal ouderen op basis van leeftijdsverdeling

	2020	2025	2030
Aantal nieuwe 65+'ers bij 100% 'doorstroming'	1131	2242	3551
Aantal nieuwe 65+'ers bij 95% 'doorstroming'	1075	2130	3375
Acceptabele bandbreedte	1075 – 1130	2130 – 2240	3375 - 3550

Bron: Blaauwberg.

De bevestiging van deze hoge 'doorstroming' kunnen we ook opmaken uit onderstaande tabel. De Leidse ouderen zijn over het algemeen niet geneigd om te verhuizen, in de Stevenshof kunnen we eenzelfde of zelfs versterkt beeld verwachten.

Tabel 11 Verhuiscapaciteit inwoners Leiden naar leeftijd hoofdbewoner

	2006	2009
< 25 jaar	54%	76%
25 – 34 jaar	58%	67%
35 – 44 jaar	35%	42%
55 – 64 jaar	22%	22%
65 – 74 jaar	12%	16%
75 +	8%	9%
Totaal	38%	45%

Bron: WoOn 2009

De daling van het aantal kinderen en jongeren is de afgelopen tien jaar al duidelijk ingezet zoals onderstaande tabel laat zien. De daling is het sterkste bij de jongste leeftijdsgroepen, bij de jong volwassenen is nog een kleine plus te zien die ook wel verwacht kon worden door het hoog aantal 4 – 17 jarigen in de jaren daarvoor.

Tabel 12 Aantal kinderen en jongeren per leeftijdscategorie, 2004 -2014

	2004	2014
Kinderopvang (0 -3 jaar)	589	392
Basisonderwijs (4- 11 jaar)	2.202	1.318
Voorgezet onderwijs (12 – 17 jaar)	1.360	996
Jong volwassenen (18 – 22 jaar)	743	864
Totaal	4.894	3.570

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

In vergelijking met de andere Leidse wijken is duidelijk te zien dat het 'gezinsprofiel' van de Stevenshof steeds meer aan het vervagen is. Het Roodenburgerdistrict en de Merenwijk zijn de wijk voorbij gestreefd als het gaat om het relatieve aantal kinderen in de wijk. Ingezoomd op de allerjongsten valt op dat in meerdere wijken de aanwas veel hoger is, zelfs in het Morsdistrict en Leiden Zuid wonen meer jonge gezinnen dan in de Stevenshof.

Tabel 13 Aantal kinderen en jongeren per leeftijdscategorie, in percentages per wijk (2013)

	Kinderopvang (0 – 3 jaar)	Basisonderwijs (4 – 11 jaar)	Voortgezet onderwijs (12 – 17 jaar)	Jong volwassenen (18 – 22 jaar)
Binnenstad	2,9%	3,5%	2,4%	17,4%
Leiden Noord	5,5%	7,9%	4,9%	8,4%
Roodenburgerdistrict	5,2%	10,4%	6,5%	5,8%
Leiden Zuid	3,9%	6,7%	5,0%	10,1%
Morsdistrict	4,5%	7,1%	5,2%	7,6%
Boerhaave	3,2%	7,5%	5,2%	21,2%
Merenwijk	4,9%	10,3%	8,2%	5,6%
Stevenshof	3,5%	8,0%	9,2%	7,7%
Leiden	4,2%	7,4%	5,5%	10,1%

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

De wijk sociaaltypologisch in beeld: samenhang en zelfredzaamheid

In deze paragraaf maken we gebruik van verschillende sociaaleconomische indicatoren:

- Aantal werkende ouders
- Gebruik van de bijstand
- Aantal niet-werkenden werkzoekenden (werklozen)
- Aantal arbeidsongeschikten

- Gebruik van de ziekwet
- Enquêtemateriaal
- Politiek stemgedrag
- Aantal 'kwetsbare groepen'

Vergeleken met de rest van Leiden zijn er veel huishoudens met tweeverdieners, dat kunnen we onder andere opmaken uit de jongerenpeiling van de GGD.

Tabel 14 Jongeren over arbeidssituatie ouderen (2013)

	Stevenshof	Leiden
Geen werk	2%	3%
Één werkt	12%	20%
Beide ouders werken	86%	77%

Bron: GGD Jongerenpeiling 2013.

In de Stevenshof wonen circa 175 personen met een bijstandsregeling, het gaat om slechts een klein deel van de populatie.

Tabel 15 Bijstandsgerechtigden Stevenshof naar leeftijdsgroep (dec 2013)

	Aantal	in % leeftijdsgroep
18 – 26 jaar	14	1,1%
27 – 44 jaar	39	1,8%
45 – 64 jaar	122	2,9%
Totaal 18 - 64	175	2,3%

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

In vergelijkend perspectief is het gebruik van de bijstand laag in de Stevenshof, zelfs lager dan het sociaaleconomisch goed scorende Roodenburgerdistrict.

Tabel 16 Bijstandsgerechtigden in % leeftijdsgroep naar wijk (dec 2013)

	18 – 26 jaar	27 – 44 jaar	45 – 64 jaar	Totaal
Binnenstad Zuid	0,4%	1,9%	5,1%	1,8%
Binnenstad Noord	0,9%	4,7%	9,7%	4,3%
Stationsdistrict	0,6%	1,8%	2,7%	1,6%
Leiden Noord	2,2%	8,1%	12,7%	8,2%
Roodenburgerdistrict	1,3%	3,2%	3,5%	3,0%
Leiden Zuid	1,5%	6,7%	8,4%	5,9%
Morsdistrict	1,6%	5,2%	7,1%	5,0%
Boerhaave	0,3%	2,8%	5,1%	2,4%
Slaaghwijk	2,1%	11,0%	15,9%	10,5%
Merenwijk excl. Slaaghwijk	0,5%	0,7%	1,5%	1,1%
Stevenshof	1,1%	1,8%	2,9%	2,3%
Leiden	1,1%	4,7%	6,4%	4,3%

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

De werkloosheid is, ondanks de crisis, relatief laag in de Stevenshof. Een verklaring hiervoor kan zijn dat veel van de bewoners die werkzaam zijn in de bouw hun toevlucht hebben moeten nemen tot het 'zpp schap'. Het kan zijn dat hierdoor een deel van de werkloosheid verborgen blijft. Dat daargelaten is het aantal nog steeds erg laag.

Tabel 17 Niet werkende werkzoekenden (NWW) Stevenshof naar leeftijdsgroep (dec 2012)

	Aantal	in % leeftijdsgroep
15 – 26 jaar	32	1,7%
27 – 44 jaar	81	3,7%
45 – 64 jaar	179	4,3%
Totaal 15 - 64	292	3,5%

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

Ook op dit punt doet de Stevenshof het goed in vergelijking met andere Leidse wijken, vooral bij de oudere leeftijdsgroepen is dit goed te zien.

Tabel 18 NWW in % leeftijdsgroep naar wijk (dec 2012)

	15 – 26 jaar	27 – 44 jaar	45 – 64 jaar	Totaal 15 - 64
Binnenstad Zuid	0,9%	3,0%	5,7%	2,5%
Binnenstad Noord	1,1%	4,5%	6,6%	3,6%
Stationsdistrict	1,5%	4,1%	3,6%	3,2%
Leiden Noord	2,0%	4,9%	6,9%	4,8%
Roodenburgerdistrict	1,1%	3,2%	3,3%	2,8%
Leiden Zuid	2,0%	6,3%	7,6%	5,5%
Morsdistrict	2,4%	5,4%	6,7%	5,0%
Boerhaave	0,3%	3,6%	6,1%	2,8%
Slaaghwijk	2,4%	9,3%	12,5%	8,2%
Merenwijk excl. Slaaghwijk	1,0%	2,7%	2,7%	2,4%
Stevenshof	1,7%	3,7%	4,3%	3,5%
Leiden	1,6%	5,1%	6,2%	4,4%

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

Het aantal arbeidsongeschikten is wat hoger dan het gebruik van de bijstand en ww.

Tabel 19 Aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen naar buurt (2013)

	Aantal	In % 18 – 64 jaar
Schenkwijk	70	5,2%
Kloosterhof	90	4,7%
Dobbewijk-Noord	60	6,5%
Dobbewijk-Zuid	180	5,1%
Stevenshof totaal	410	5,3%

Bron: CBS

Vergeleken met de rest van Leiden valt het weer mee, dat is op zich best opvallend aangezien een groot deel van de buurtbevolking werkzaam is in de bouw of andere sectoren waar relatief veel van het lichaam wordt gevraagd (helaas zijn hier geen statistische data voor beschikbaar).

Tabel 20 Aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen naar wijk

	Aantal	In % 18-64 jaar
Binnenstad-Zuid	210	2,9%
Binnenstad-Noord	560	4,4%
Stationsdistrict	40	2,5%
Leiden Noord	760	7,8%
Roodenburgerdistrict	720	5,7%
Leiden Zuid	880	6,6%
Morsdistrict	480	6,5%
Boerhaave	80	2,4%
Slaaghwijk	230	8,0%
Merenwijk excl. Slaaghwijk	250	4,2%
Stevenshof	410	5,3%
Leiden	4610	5,5%

Bron: CBS

Bij het meten van het gebruik van de Ziektewet gaat het, meer nog dan voorgaande regelingen, om een momentopname. Toch is ook hier het verschil met bijvoorbeeld Leiden Noord en Leiden Zuid duidelijk zichtbaar.

Tabel 21 Aantal personen met beroep op ziektewet 2011 naar wijk (afgerond naar vijftallen)

	Aantal	In % 18-64 jaar
Binnenstad-Zuid	85	1,2%
Binnenstad-Noord	215	1,7%
Stationsdistrict	20	1,3%
Leiden Noord	245	2,6%
Roodenburgerdistrict	155	1,2%
Leiden Zuid	275	2,1%
Morsdistrict	125	1,7%
Boerhaave	< 10	< 0,3%
Merenwijk	160	1,9%
Stevenshof	115	1,5%
Leiden	1400	1,7%

Bron: CBS/KING (2011)

Het 'wij' – 'zij' gevoel komt tot uitdrukking in de reacties op enquêtes en politiek stemgedrag. Uit onderstaande twee tabellen valt duidelijk op te maken dat de Stevenshof bewoner gemiddeld meer ontevreden is over de fysieke omgeving en de mate waarin instituties reageren dan in de rest van Leiden.

Tabel 22 Oordeel bewoners over leefbaarheid en functioneren publieke instanties (2013)

	Stevenshof	Leiden
Percentage inwoners dat denkt dat de buurt vooruit is gegaan	4%	13%
Percentage inwoners dat denkt dat de buurt achteruit is gegaan	26%	15%
Percentage inwoners dat tevreden is over functioneren gemeente t.a.v leefbaarheid en veiligheid	18%	37%
Percentage inwoners dat ontevreden is over functioneren gemeente t.a.v leefbaarheid en veiligheid	17%	11%
Percentage inwoners dat tevreden is over functioneren politie in buurt	18%	29%
Percentage inwoners dat ontevreden is over functioneren politie in buurt	13%	7%

Bron: Veiligheidsmonitor 2013.

Tabel 23 Huidige oordeel openbare ruimte bewoners (% eens)

	Stevenshof	Leiden
Wegen, paden en pleintjes zijn goed onderhouden	60%	68%
Perken, plantsoenen en parken zijn goed onderhouden	54%	71%
Buurt is goed verlicht	78%	82%
Ervaart veel overlast van hondenpoep op stoep, straat of in de perken	34%	19%

Bron: Veiligheidsmonitor 2013.

In het politieke stemgedrag is dit tevens zichtbaar. Los van politieke voorkeuren kunnen we uit onderstaande tabellen opmaken dat relatief veel Stevenshof bewoners geneigd zijn een proteststem uit te brengen en partijen steunen met een anti-immigratie stempel.

Tabel 24 Politiek stemgedrag gemeenteraadsverkiezingen 2002 en 2014 per wijk

	2002		2014	
	Opkomstpercentage	Stemmen Leefbaar Leiden	Opkomstpercentage	Stemmen Leefbaar Leiden
Binnenstad-Zuid (incl. stadshuis)	59%	3,4%	76%	2,7%
Binnenstad-Noord	53%	6,1%	47%	3,8%
Leiden Noord	41%	15,9%	39%	9,8%
Roodenburgerdistrict	64%	6,9%	60%	4,0%
Leiden Zuid	54%	9,4%	50%	9,3%
Morsdistrict	55%	9,7%	52%	8,4%
Boerhaave	67%	3,1%	53%	2,1%
Merenwijk	62%	7,9%	57%	5,9%
Stevenshof	54%	12,8%	50%	14,7%

Bron: Gemeente Leiden (2014)

Tabel 25 Politiek stemgedrag Tweede Kamerverkiezingen 2010 en 2012 per wijk (excl. NS station)

	2010	2012
	Stemmen PVV	Stemmen PVV
Binnenstad-Zuid (incl. stadshuis)	4,5%	3,1%
Binnenstad-Noord	9,2%	5,6%
Leiden Noord	25,0%	17,7%
Roodenburgerdistrict	10,0%	6,3%
Leiden Zuid	15,3%	10,7%
Morsdistrict	15,5%	11,0%
Boerhaave	3,6%	2,2%
Merenwijk	12,2%	8,5%
Stevenshof	23,0%	15,7%
Leiden	13,2%	9,0%

Bron: Gemeente Leiden (2014)

Het aantal buurtbewoners dat gebruik maakt van een sociaal maatschappelijke voorziening is relatief laag. Zo zijn er relatief weinig WSW'ers, wordt er slechts beperkt een beroep gedaan op sociaal maatschappelijk werk en is het aantal langdurige ggz patiënten ook beperkt.

Tabel 26 Aantal WSW cliënten 2011

	WSW indicatie	WSW wachtlijst
Stevenshof	40	15
Leiden	670	210

Bron: CBS/KING (2011).

Tabel 27 Aantal casussen Kwadraad Stevenshof (jan – aug 2013)

	Aantal	Per 1.000 inwoners
Relationele problemen	58	5,0
Sociaalmateriele problemen	53	4,6
Sociaalpsychische en gezondheidsproblemen	61	5,3
Totaal	172	14,9

Bron: Kwadraad (2013).

Tabel 28 Aantal casussen Kwadraad per 1.000 inwoners (jan – aug 2013)

	Relationeel	Sociaal materieel	Sociaalpsychisch en gezondheid	Totaal
Binnenstad + Stationsgebied	2,4	6,0	2,0	10,4
Leiden Noord	5,7	12,3	3,5	21,5
Roodenburgerdistrict	3,2	3,9	2,0	9,0
Leiden Zuid	5,1	10,5	3,6	19,1
Morsdistrict	3,7	11,3	2,8	17,8
Boerhaave	2,4	2,4	2,0	6,8
Slaaghwijk	10,4	20,2	9,8	40,3
Merenwijk excl. Slaaghwijk	3,8	1,3	2,5	7,5
Stevenshof	5,0	4,6	5,3	14,9
Leiden	4,1	7,2	3,1	

Bron: Kwadraad (2013).

Tabel 29 Aantal GGZ patiënten Rivierduinen t/m 64 jaar in Stevenshof (2013)

	In aantallen	Per 1000 inwoners
Kort verblijf	96	8
Lang verblijf	22	2
Totaal GGZ patiënten	118	10

Bron: GGZ Rivierduinen

Tabel 30 Aantal GGZ patiënten Rivierduinen t/m 64 jaar per wijk (2013)

	Aantal	Per 1000 inwoners
Binnenstad + Stationsgebied	371	14
Leiden Noord	258	19
Roodenburgerdistrict	175	9
Leiden Zuid	282	16
Morsdistrict	196	17
Boerhaave	57	13
Merenwijk	197	14
Stevenshof	118	10
Leiden	1744	15

Bron: GGZ Rivierduinen

Nu nog: kinderen en jongeren

We maken gebruik van drie verschillende bronnen om een cijfermatige inschatting te geven van jeugd- en jongerenproblematiek in de Stevenshof. We beginnen met het gebruik van jeugdzorgregelingen, dit blijkt in absolute aantallen laag te zijn.

Tabel 31 Aantal kinderen met een sociale regeling 2011 (afgerond op vijftallen)

	Stevenshof	In % 0 – 18 jaar
Ambulante jeugdzorg	50	1,9%
Jeugdzorg onder toezichtstelling	10	0,4%
Leerlinggebonden financiering (rugzakje)	35	1,4%
Speciaal onderwijs	85	3,3%

Bron: CBS/King (2011).

Een landelijke registratiewijze om kinderen met een taal- en ontwikkelingsachterstand in kaart te brengen is door het onderwijsniveau van de ouders na te gaan. Zogenaamde 'gewichtskinderen' zijn kinderen waarvan één of beide ouders zeer laagopgeleid zijn. Uit onderzoek blijkt dat de onderwijsprestaties van de gewichtskinderen een stuk lager zijn dan gemiddeld. In de Stevenshof gaat het om een beperkte groep die daarbij ook kleiner wordt.

Tabel 32 Gewichtskinderen naar wijk

	2010 – 2011	2011 – 2012	2012-2013
Leiden Noord	269	317	278
Roodenburger district	73	74	64
Leiden Zuid	246	230	189
Morsdistrict	118	144	126
Merenwijk	231	262	249
Stevenshof	77	76	57

Bron: Plato, Leidse Monitor 2010-2013

Als we onze blik vervolgens verleggen naar de 'grote groep' van kinderen en jongeren kunnen we concluderen dat er over het algemeen een positieve ontwikkeling heeft plaatsgevonden op verschillende punten. Sociaal onwenselijk gedrag, gebruik van alcohol en spijbelgedrag is de afgelopen periode afgenomen.

Tabel 33 Procentueel aantal jongeren in Stevenshof dat onderstaand probleemgedrag vertoond (2008 en 2014)

	2008	2014
Geweld/delinquentie		
Deelname aan vechtpartij	10%	10%
Iets op straat vernield	11%	7%
Door politie opgepakt	7%	3%
Roken, alcohol, drugs		
Roken afgelopen maand	17%	16%
Veel roken afgelopen maand	3%	8%
Alcohol afgelopen maand	42%	34%
> per maand alcohol gedronken afgelopen maand	4%	2%
Veel alcohol in aantal glazen per keer	15%	16%
Schoolverzuim		
Gespijbel	7%	2%
Seksualiteit		
Sluit onveilig vrijen niet uit	26%	31%
Geen condoom gebruikt met 'onvaste' partner	9%	4%

Bron: Gemeente Leiden, Memo 'Trends Communities that Care/Veilig opgroeien in Leiden (2014)

Het gebruik van genotmiddelen is nog steeds substantieel hoger vergeleken met de rest van Leiden en blijft dus een aandachtspunt. Ook op het punt van seksualiteit is nog terrein te winnen.

Tabel 34 Procentueel aantal jongeren dat onderstaand probleemgedrag vertoont per wijk (2014)

	Deelname aan vechtpartij	Iets op straat vernield	Roken, afgelopen maand	Alcohol afgelopen maand	Sluit onveilig vrijen niet uit
Morsdistrict	10%	9%	12%	26%	24%
Leiden Noord	15%	12%	13%	24%	23%
Leiden Zuid	13%	6%	12%	26%	20%
Merenwijk	12%	8%	10%	24%	20%
Stevenshof	10%	7%	16%	34%	31%

Bron: Gemeente Leiden, Memo 'Trends Communities that Care/Veilig opgroeien in Leiden (2014)

In hetzelfde onderzoek worden vervolgens verschillende risicofactoren in kaart gebracht met daarbij een weging, het gaat hier om een theoretisch cijfer (geen percentage) om de verschillen in kaart te brengen. Ook hier is een positieve trend te zien in de afname van alcohol en drugs gebruik in jongerengroepen, wel lijkt het gevaar op vroeg begin ermee wat hoger te liggen.

Tabel 35 Risicofactoren jeugd en jongeren Stevenshof (2008 en 2014)

	2008	2014
Gezin		
Conflicten in het gezin	25	30
Positieve houding van ouders t.o.v. alcohol en drugsgebruik	15	13
Kinderen en jongeren		
Vroeg begin van alcohol en drugsgebruik	18	21
Omgang met vrienden die alcohol en drugs gebruiken	52	43
Omgang met vrienden die antisociaal gedrag vertonen	34	30
Buurt		
Gebrek aan binding in de wijk	29	32
Verkrijgbaarheid van harddrugs en wapens in de wijk	20	20
Normen die antisociaal gedrag bevorderen	36	38

Bron: Gemeente Leiden, Memo 'Trends Communities that Care/Veilig opgroeien in Leiden (2014)

Vergeleken met andere Leidse wijken laat zien dat er nog steeds terrein valt te winnen op enkele punten maar dat er geen schokkende verschillen zijn.

Tabel 36 Risicofactoren jeugd en jongeren per wijk (2014)

	Conflicten in het gezin	Positieve houding ouders t.o.v. alcohol en drugsgebruik	Vervreemding en opstandigheid	Omgang met vrienden die alcohol en drugs gebruiken	Verkrijgbaarheid van harddrugs en wapens in de wijk
Morsdistrict	25	31	34	38	22
Leiden Noord	22	28	37	39	20
Leiden Zuid	25	29	34	44	16
Merenwijk	25	28	34	35	17
Stevenshof	30	33	34	43	20

Bron: Gemeente Leiden, Memo 'Trends Communities that Care/Veilig opgroeien in Leiden (2014)

In de jeugdpeiling van de GGD zien we eenzelfde beeld. Het gebruik van genotmiddelen is hoger dan elders. Op andere punten scoort de Stevenshof weer beter zoals beweging en voldoende ontbijten.

Tabel 37 Enquêteresultaten GGD Jongerenpeiling 2013 – vergelijking Stevenshof Leiden

	Stevenshof	Leiden
Lichamelijke gezondheid		
Belemmerd door aandoening en/of allergie	24%	30%
Psychosociale gezondheid		
Vaak aan suïcide gedacht	3,9%	2,4%
Ernstige problemen door gebruik sociale media	17%	12%
Bewegen		
Sport minimaal eens per week	80%	79%
Lid van een sportvereniging	73%	69%
Veel tv/computer gebruik	60%	56%
Gewicht en voeding		
Overgewicht	9%	9%
Ernstig overgewicht	1,3%	1,0%
Ernstig ondergewicht	2,5%	2,8%
< 5 keer ontbijt per week	12%	15%
Eet niet dagelijks groente	66%	56%
Eet niet dagelijks fruit	68%	64%
Slechte mondhygiëne	23%	29%
Genotmiddelengebruik		
Ooit alcohol gedronken	52%	41%
Recent alcohol gedronken	42%	32%
Recent binge drinken	29%	22%
Gemiddeld aantal glazen per week	6,0	6,2
Ooit sigaretten gerookt	33%	26%
Recent gerookt	18%	14%
Ooit waterpijp gerookt	38%	33%
Ooit harddrugs gebruik	2,8%	2,3%

Bron: Jongerenpeiling GGD 2013.

Tabel 38 Enquêteresultaten GGD Jongerenpeiling 2013 – vergelijking Stevenshof Leiden

	2008	2014
Bewegen		
Sport minimaal eens per week	73%	80%
Lid sportvereniging	66%	73%
Voeding en gewicht		
Niet dagelijks groente	60%	66%
Niet dagelijks fruit	50%	68%
< 5 keer ontbijt per week	17%	12%
Overgewicht	15%	9%
Ernstig overgewicht	3,5%	1,3%
Genotmiddelen		
Ooit alcohol gedronken	69%	52%
Afgelopen maand alcohol gedronken	55%	42%
Afgelopen maand binge drinken	35%	29%
Gemiddeld aantal glazen per week	5,6	6,0
Ooit gerookt	43%	33%
Afgelopen maand gerookt	19%	18%
Ooit harddrugs gebruikt	2,4%	2,8%

Bron: Jongerenpeiling GGD 2013.

We kijken tot slot nog naar de onderwijsgegevens die beschikbaar zijn voor de Stevenshof. Het grootste deel van de kinderen in de basisschoolleeftijd gaat in de eigen wijk op school. Daarnaast zitten er veel kinderen uit Voorschoten op de scholen in de Stevenshof, daar zijn helaas geen exacte gegevens voor te verkrijgen.

Tabel 39 Aantal basisschoolkinderen dat in de eigen wijk naar school gaat

	Aantal kinderen 4 t/m 11	% kinderen in eigen wijk naar school
Leiden Noord	1008	60,4%
Roodenburgerdistrict	1751	92,2%
Leiden Zuid	1040	46,3%
Merenwijk	1318	90,1%
Stevenshof	887	94,8%

Bron: Plato, Leidse Monitor 2012-2013

De onderwijsprestaties van de basisschoolkinderen zitten rondom het Leidse en Nederlandse gemiddelde.

Tabel 40 Gemiddelde citoscore naar wijk

	Aantal groep 8 leerlingen			Gemiddelde cito score		
	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2010-2011	2011-2012	2012-2013
Binnenstad	60	76	58	536,3	534,8	535,6
Leiden Noord	82	90	94	531,9	534,2	530,8
Roodenburger district	186	192	194	541,1	540,6	540,7
Leiden Zuid	108	101	119	532,8	532,4	533,5
Morsdistrict	68	61	77	534,7	533,7	531,9
Boerhaave	27	25	35	542,4	543,6	541,7
Merenwijk	158	158	174	536,0	537,5	534,7
Stevenshof	116	130	99	534,0	535,3	535,5
Leiden	805	833	850	536,2	536,5	535,7
Nederland	-	-	-	535,5	535,5	535,0

Bron: Plato, Leidse Monitor 2010-2013

Straks: ouderen

We kijken naar het huidige gebruik van zorgvoorzieningen in de Stevenshof en vergelijken het met de andere Leidse wijken.

Te beginnen met het gebruik van WMO voorzieningen in absolute aantallen. Een grote meerderheid van de WMO gebruikers is ouder dan 65 jaar, in totaal gaat het nu om ruim 350 cliënten.

Tabel 41 Gebruik WMO voorzieningen per leeftijdsgroep (2013)

	65-74	75-84	85+	Totaal 65+
Schenkwijk	16	28	17	61
Kloosterhof	19	42	17	78
Dobbewijk-Noord	22	74	41	137
Dobbewijk-Zuid	30	33	25	88
Stevenshof totaal	87	177	100	364

Bron: BOA, Gemeente Leiden.

De Stevenshof kent, in de meeste leeftijdscategorieën, een gemiddeld gebruik van WMO voorzieningen. De wijk scoort beter dan Leiden Noord, Leiden Zuid maar in de Merenwijk en het Roodenburgerdistrict is het gebruik een stuk lager.

Tabel 42 Aantal ouderen met WMO voorziening per wijk (in % leeftijdsgroep)

	65 – 74	75 – 84	85+	65 +	Totaal aantal 65+ met WMO
Binnenstad-Zuid	8%	30%	52%	17%	96
Binnenstad-Noord	11%	48%	70%	26%	294
Stationsdistrict	10%	30%	61%	21%	32
Leiden Noord	18%	46%	67%	33%	523
Roodenburgerdistrict	6%	29%	64%	21%	649
Leiden Zuid	12%	42%	70%	33%	1.146
Morsdistrict	14%	38%	67%	30%	565
Boerhaave	5%	18%	40%	11%	51
Merenwijk	7%	25%	65%	15%	383
Stevenshof	9%	37%	71%	25%	364
Leiden	10%	36%	67%	25%	4.103

Bron: BOA, Gemeente Leiden (2013).

Er zijn vijf typen individuele WMO voorzieningen waar cliënten een beroep op kunnen doen, hulp bij het huishouden is de meest gebruikte categorie. Onderstaande tabel heeft betrekking op alle WMO cliënten, dus ook diegene jonger dan 65 jaar (ruim 2/3 van de cliënten is 65 jaar of ouder).

Tabel 43 Geschat gebruik WMO voorziening per type, Leiden (in % totaal aantal WMO gebruikers)

	2009	2010
Hulp bij het huishouden	73%	66%
Woonvoorziening (excl. verhuisvergoeding)	33%	35%
Rolstoel	17%	23%
Scotmobiel	15%	21%
Gebruik collectief vervoer	36%	42%

Bron: Tevredenheidonderzoek WMO Leiden 2010

Er maken circa 175 ouderen gebruik van de AWBZ in de Stevenshof, dit valt niet verder uit te splitsen naar buurt.

Tabel 44 AWBZ indicaties ouderen Stevenshof naar cliëntgroep (juli 2014)

	In aantallen	In % leeftijdsgroep
SOM 65-74	20	2,3%
SOM 75+	105	17,9%
PG 65+	50	3,4%
Totaal	175	12%

Bron: CIZ (2014).

We kunnen vervolgens in iets meer detail kijken naar het type zorg waar de cliënten gebruik van maken. Het gebruik van begeleiding is vrij laag, vooral van persoonlijke verzorging wordt meer gebruik gemaakt door ouderen boven de 75.

Tabel 45 Aantal AWBZ cliënten (65+) met begeleiding en verzorging (juli 2014)

	Functiecategorieën	Aantal cliënten	Gemiddeld aantal uren per week
Individuele begeleiding	PG 65 +	20	1,1
Begeleiding groep	SOM 75+	5	4,6
	PG 65+	10	5,8
Persoonlijke verzorging	SOM 65 – 74	20	5,3
	SOM 75+	70	5,5
	PG 65+	10	8,1
Verpleging	SOM 75+	15	1,7

Bron: CIZ (2014).

Het gebruik van AWBZ regelingen in de Stevenshof is relatief laag in vergelijking met de rest van Leiden. Het is wat dat betreft vergelijkbaar met de Merenwijk, enkel het aantal demente ouderen is in de Stevenshof hoger, te verklaren door de aanwezigheid van de Dobbegaarde.

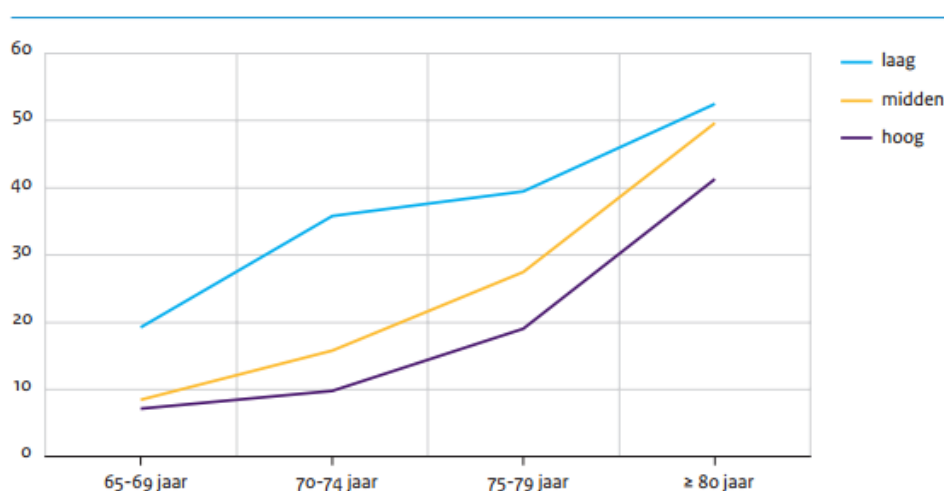
Tabel 46 Gebruik AWBZ door ouderen in %, per wijk (juli 2014)

	SOM 65-74	SOM 75+	PG 65+	Totaal in % 65+
Stevenshof	2,3%	17,9%	3,4%	12%
Merenwijk	2,0%	17,7%	1,4%	8%
Leiden	2,8%	20,7%	4,0%	14,4%

Bron: CIZ (2014).

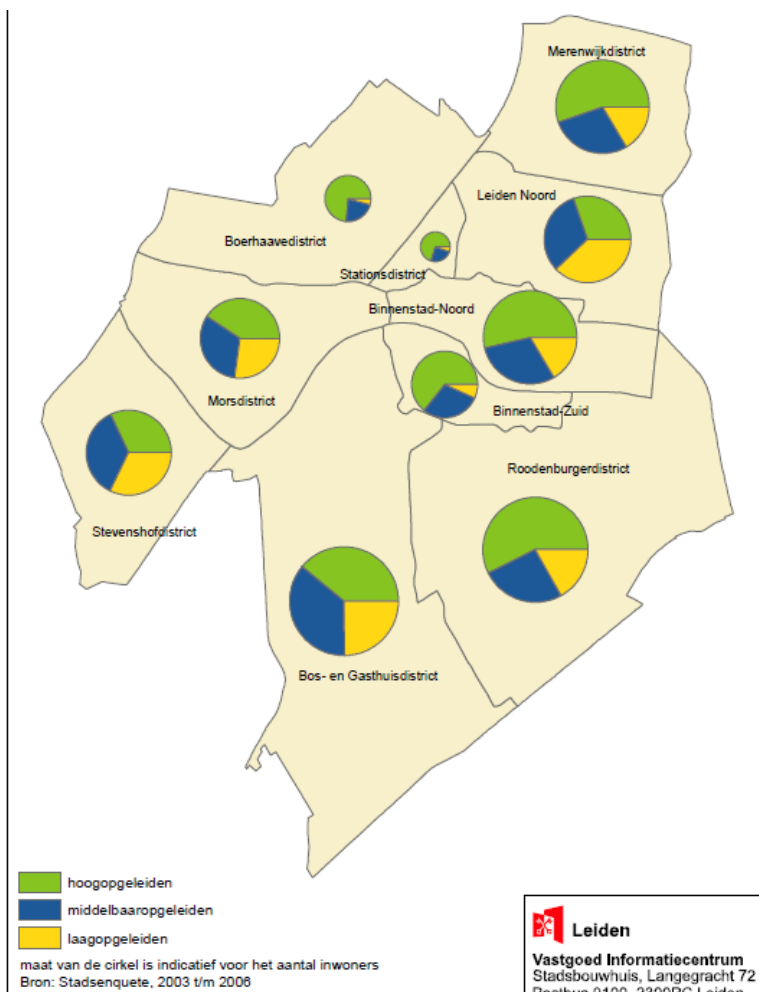
Dat er wel een verschil zit tussen de Stevenshof en Roodenburgerdistrict/Merenwijk als het gaat om WMO gebruik valt te verklaren door het verschil in opleidingsniveau. Onderstaande figuren laten zien dat het opleidingsniveau lager is in de Stevenshof dan in deze wijken. En daarnaast valt af te lezen dat het zorggebruik afneemt naarmate het opleidingsniveau hoger is. Pas vanaf de 80 jaar neemt het verschil structureel af.

Figuur 1 Aandeel kwetsbare, zelfstandig wonende ouderen naar opleidingsniveau en leeftijdsgroep in % (NL)

Bron: Sociaal Cultureel Planbureau, Kwetsbare ouderen(2011)

Figuur 2 Opleidingsniveau Leidenaren naar wijk (18 – 64 jaar)

Bron: Stadsenquête (2003-2006)

Ten aanzien van de ruimtelijke ordening geeft een gemeentelijk vastgoednotitie enkele aanbevelingen ten aanzien van aanpassingen voor oudere bewoners en mensen met een beperking.

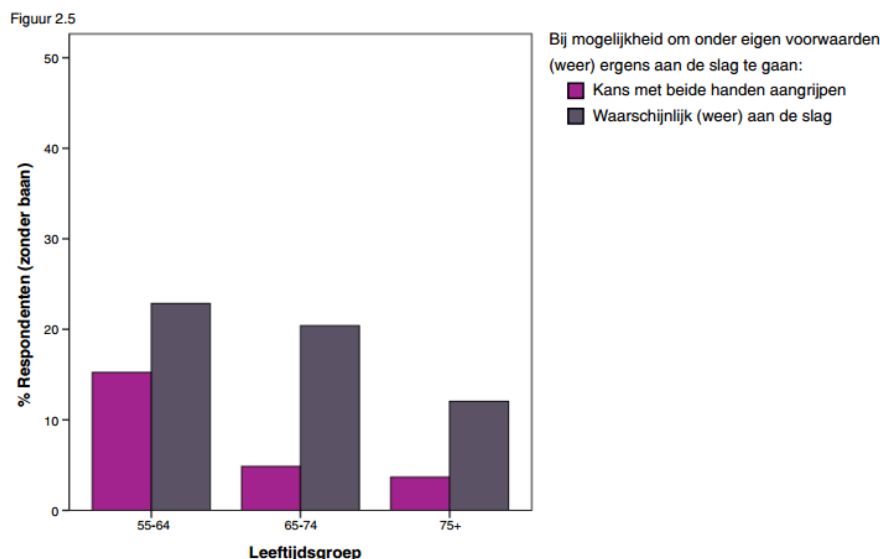
Tabel 47 Gebruik AWBZ door ouderen in %, per wijk (juli 2014)

Ruimtelijke aanpassingen in de wijk voor ouderen / mensen met een beperking

- toegankelijke trottoirs zonder barrières,
- voldoende op- en afritten van trottoirs voor rolstoelen/rollators,
- goede verlichting op straat en goed verlichte loop- en fietsroutes,
- bankjes om uit te rusten op belangrijke looproutes tussen woongebieden en voorzieningen (gezondheidscentrum, winkelcentrum, etc.),
- veilig snoeiniveau van groen (met ruimte voor sociale controle langs loop- en wandelroutes), dit geldt ook voor particuliere tuinen,
- openbare gebouwen toegankelijk voor rolstoelen en rollators,
- aanleg van voetpaden, daar waar ze ontbreken,
- trottoirs sneeuwvrij houden,
- relatief gladde bestrating zonder reliëf, maar niet te glad in verband met slipgevaar bij nat weer,
- toegankelijke stadsparken, begaanbare paden en voldoende avondverlichting,
- voldoende, veilige en goed verlichte oversteekplekken (vluchtheuvels, zebra's, verkeerslichten),
- bij aanleg van verkeerslichten: voldoende oversteektijd voor minder mobiele en speciale tegels voor visueel gehandicapten.

Uit een regionale peiling van de Leiden Academy on Vitality and Ageing, voor de Medical Delta, blijkt dat een substantiële groep ouderen best weer aan de slag wil.

Figuur 3 Aantal ouderen dat weer aan de slag zou willen gaan

Bron: Grijs is niet zwart wit, ambities van 55+, Medical Delta (2013).

Discussieparagraaf

Tijdens de werkbijeenkomst waar de conceptversie van dit buurtprofiel is besproken hebben professionals en bewoners verschillende suggesties gedaan voor vervolgstappen die kunnen worden gezet. Onderstaande de resultaten van de bespreking van het profiel in drie werkgroepen.

Vergrijzing en vitaliteit	Transitie van de wijk	Korte termijn agenda
<ul style="list-style-type: none"> Wijkgerichte coördinatie vrijwilligerswerk Stevensbloem opknappen Ontmoetingsplekken, meer Smeltkroezen Woningen voor starters en studenten Wederkerigheid Onderlinge communicatieverbinding Jaarlijkse wijkactiviteit Contact jongeren en ouderen versterken 	<ul style="list-style-type: none"> Bereikbaarheid naar de stad verbeteren Wijkeconomie op gang krijgen Fysieke ingrepen in woningaanbod Stimuleren vrije (huur)sector Betaalbaar houden (deel) sociale huurwoningen Stimuleren werkplekken, woon-werkcombinaties, netwerkbijeenkomsten Daghoreca 	<ul style="list-style-type: none"> Denktanks organiseren met bewoners Input buurtprofiel voor agenda Vertalen in concrete acties

In grote lijnen sluiten veel van deze ideeën naadloos aan bij de inhoud van dit buurtprofiel. De twee langetermijn agendapunten moeten volgens de deelnemers zoveel mogelijk in samenhang worden opgepakt. We hebben de vragen, suggesties en opmerkingen die tijdens deze bijeenkomst zijn gemaakt verwerkt in de discussieparagraaf van het profiel.